

Sosial tilbaketrekning hos barn

Å ikke våge, eller å ikke ville?

En longitudinell studie av emosjonelle vansker

Gunn-Asbjørg Valen-Sendstad

Hovedoppgave ved Psykologisk Institutt

UNIVERSITETET I OSLO

Høst 2010

© Gunn-Asbjørg Valen-Sendstad

2010

Sosial tilbaketrekning hos barn

Gunn-Asbjørg Valen-Sendstad

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: Reprosentralen, Universitetet i Oslo

SAMMENDRAG

Forfatter: Gunn-Asbjørg Valen-Sendstad

Tittel: Sosial tilbaketrekning hos barn: Å ikke våge, eller å ikke ville? En longitudinell studie av emosjonelle vansker

Veileder: Anne Inger Helmen Borge og Jon Martin Sundet

Bakgrunn: Sosial tilbaketrekning hos barn er en atferdstendens som kan representere en risikofaktor for senere vansker. Studier har tradisjonelt undersøkt dette uten å trekke et skille mellom former for sosial tilbaketrekning. Få studier har sett om sosial uinteresse lar seg differensiere fra sjenanse i barndom, og det er uklart om det eksisterer kjønnsforskjeller innad i gruppene i forhold til senere mistilpasning. Av den grunn ønsker denne studien å undersøke om disse to fenomenene er adskillelige i tidlig barndom, og om de er assosiert med ulik grad av emosjonelle vansker ved ett måletidspunkt og et annet, tre år senere. Kjønn utforskes som mulig moderator mellom form for sosial tilbaketrekning og emosjonelle vansker.

Metode: Studien er en del av prosjektet "Mitt første vennskap" ledet av Anne Inger Helmen Borge, som omfatter 567 barn. Foreldrene vurderte deres sosiale tilbaketrekning ved hjelp av Child Social Preference Scale (CSPS) og emosjonelle vansker ved bruk av The Strengths and Difficulties Questionnaire (SDQ).

Resultater: Ved første måletidspunkt viste sjenanse, men ikke sosial uinteresse å være forbundet med emosjonelle vansker. Hvorvidt barna i de to gruppene viste emosjonelle vansker tre år senere var avhengig av kjønn. Sjenerte gutter og sosialt uinteresserte jenter tenderte til størst grad av emosjonelle vansker over tid.

Konklusjon: Studien impliserer viktigheten av å differensiere mellom barn som er sjenerte og barn som er sosialt uinteresserte. Kjønnforskjellene som kom frem i denne studien danner et interessant utgangspunkt for videre forskning. Resultatene fremmer betydningen av tidlige kjønnstilpassede intervensjoner som kanskje kan hindre en negativ utvikling for disse barna.

FORORD

Anne Inger Helmen Borge fortjener en stor takk for å ha ønsket meg velkommen inn i prosjektet. Jeg takker for veiledning og engasjement over forskningsfeltet som har inspirert meg til arbeid! Takk for at du presenterte resultatene mine på Resilienskonferansen 2010. Dette rettet oppmerksomhet mot en gruppe som trenger det, de sosialt tilbaketrukne barna. Jeg vil også rette en stor takk til barna og foreldrene som deltok i studien. Takk til Jon Martin Sundet for gode refleksjoner og smittende humør i veiledningen. Takk for at du snudde mine arbeidsutfordringer til noe spesielt.

Takk til John-Filip Strandmoen, Dag Harald Slydahl, Gudrun Breivik og uunnværlige Erlend Eikenæs for konstruktive innspill og sosial støtte!

Gunn-Asbjørg Valen-Sendstad

Oslo, 18.10.2010

ASK

Shyness is nice, and
Shyness can stop you
From doing all the things in life
You'd like to

Shyness is nice, and
Shyness can stop you
From doing all the things in life
You'd like to

So, if there's something you'd like to try
If there's something you'd like to try
Ask me - I won't say "NO" - how could I ?

(The Smiths, 1986)

INNHOOLD

INTRODUKSJON	1
Sosial tilbaketrekning	2
Konseptualisering og terminologi	2
Begrepsavklaring av sosial tilbaketrekning.....	4
Ulike motivasjonelle prosesser.....	4
Sosial uinteresse	5
Sjenanse.....	5
Er sjenanse og sosial uinteresse to ulike empiriske fenomener i barndommen?	7
Hvordan forstå sosial tilbaketrekning?.....	11
Emosjonelle vansker hos barn.....	12
Begrepsavklaring.....	12
Emosjonelle vansker hos førskolebarn.....	12
Sammenheng mellom emosjonelle vansker og sosial tilbaketrekning.....	14
Sjenanse versus sosial uinteresse, og emosjonelle vansker.....	14
Emosjonelle vansker, sosial tilbaketrekning og kjønn	16
Formål med studien	18
Problemstillinger	18
METODE	21
Om prosjektet	21
Deltakere	21
Valg av informant.....	22
Foreldre som informanter.....	23
Vurderingsverktøy.....	23
Emosjonelle vansker operasjonalisert gjennom SDQ	23
“Child social preference scale” som måleinstrument.....	24
Statistiske analyser	26
Preliminær bearbeiding av data.....	27

RESULTATER	29
A: Gir studien grunnlag for å skille mellom de to formene for sosial tilbaketrekning?	29
B: Har de sjenerte barna høyere grad av emosjonelle vansker enn de sosialt uinteresserte barna?	31
C: Gir sosial tilbaketrekning ved ett tidspunkt økt grad av emosjonelle vansker tre år senere?	32
D: Kan kjønn virke som en moderator mellom sosial tilbaketrekning ved ett tidspunkt og emosjonelle vansker ved samme tidspunkt, og tre år senere?	33
Emosjonelle vansker målt ved samme tidspunkt (T1)	33
Emosjonelle vansker målt tre år etter første måling (T4)	34
DISKUSJON	38
Et skille mellom sjenanse og sosial uinteresse i barndommen	38
Sosial tilbaketrekning og emosjonelle vansker	39
Emosjonelle vansker vurdert ved første tidspunkt	39
Sosial tilbaketrekning og emosjonelle vansker tre år etter første måletidspunkt	43
Kjønn modererer relasjonen mellom sosial tilbaketrekning og emosjonelle vansker	44
Kjønnsforskjeller innad i sjenanse og sosialt uinteressertgruppen etter tre år	44
Kjønnsforskjellene vises først over tid	46
Kjønnsbetinget reaksjon fra omgivelsene overfor sjenanse og sosial uinteresse	48
Styrker og begrensninger ved studien	51
Implikasjoner	54
Praktiske implikasjoner	54
Implikasjoner for veien videre	55
AVSLUTNING	57
REFERANSELISTE	58

INTRODUKSJON

Et barn som sitter alene i et tre i barnehagen, en gutt som titter frem bak et hushjørne for å se på noen barn som leker ”boksen går”, en jente som nynner for seg selv mens hun lar hånden følge gjerdet rundt skolegården. Vi har ikke vanskeligheter med å forestille oss disse barna. Barn som trekker seg vekk fra sosiale situasjoner er et kjent fenomen. De fleste barn tilbringer mye tid sammen med jevnaldrende. Allerede fra de er 10 måneder gamle oppholder mange barn seg mesteparten av dagen i barnehagen med andre barn. Jevnaldrende fortsetter deretter å være en stor og viktig del av barnas liv gjennom barnehageårene, i skolen og på fritiden. Hvordan et barn fungerer i samspill med jevnaldrende vil ha betydning for dets sosio-emosjonelle tilpasning (Rubin, Hymel, & Mills, 1989).

Forskeres interesse for jevnaldrendes bidrag til barnets utvikling er forholdsvis ny, og tidlige studier la i hovedsak vekt på foreldrenes rolle. Håndboken om barnepsykologi inkluderte først i 1970 kapitler om barns forhold til og med jevnaldrende (Mussen, 1970 ref. i Learner, 2002). På slutten av 80-tallet ble man opptatt av å utforme relasjonelle modeller for barns utvikling (Parker & Asher, 1987), og dette ledet til et stort antall longitudinelle undersøkelser i løpet av 90-tallet (Ladd, 1999). Disse undersøkelsene var opptatt av å kartlegge trekk ved barns relasjoner til jevnaldrene og skille mellom ulike former for samhandling. Mye av denne forskningen tematiserte eksternaliserende atferd som for eksempel aggresjonsproblematikk. I økende grad har imidlertid også internaliserende atferd, som sosial tilbaketrekning, blitt anerkjent som en viktig kilde til mistilpassing hos barn (Hymel, Rubin, Rowden, & Lemare, 1990). Undersøkelser av små barns emosjonelle vansker har i de siste årene kommet mer i fokus. Et tegn på at denne interessen er tilstede, uttrykkes i organisasjonen ”Voksne for Barn” sin årsrapport fra 2003. Denne rapporten ble viet til barn med sosiale og emosjonelle vansker, og la særlig vekt på risikofaktorer for slike vansker (VFB, 2003).

Fokuset på internaliserende vansker har skapt ny kunnskap om sosial tilbaketrekning. Nyere teorier peker mot at det er hensiktsmessig å differensiere mellom de som blir utstøtt fra jevnaldergruppen, de som engstelig trekker seg vekk fra gruppen og de som er sosialt uinteressert innad i jevnaldergruppen. Denne studien vil fokusere på de to sistnevnte formene for sosial tilbaketrekning. Studien vil se på hvordan sjenanse og sosial uinteresse relaterer seg

til emosjonelle vansker hos 576 barn. Dette er undersøkt longitudinelt, først når de fleste av barna går i barnehagen, og deretter etter tre år når de fleste av barna har begynt på skolen. I tillegg vil det kartlegges hvorvidt kjønn kan være en moderator mellom sosial tilbaketrekning og emosjonelle vansker. Dette kjenner man lite til, men det er grunn til å tro at konsekvensene av de to formene for sosial tilbaketrekning vil variere etter kjønn. En mulig forklaring kan være at gutter og jenter i barnehagen mottar ulik respons på sin tilbaketrekning.

Introduksjonen består av tre deler. Først presenteres sosial tilbaketrekning. En viktig premiss for studien er om sosial tilbaketrekning bør studeres ut ifra undergruppene, sjenanse og sosial uinteresse. Det empiriske og teoretiske grunnlaget for et slikt syn ansees som en viktig klargjøring og er viet stor plass i studien. I del to gjøres det rede for emosjonelle vansker hos barn. Den tredje delen presenterer studier som har sett på sammenhengen mellom emosjonelle vansker og sosial tilbaketrekning. Herunder vil det også gjøres rede for studier som har sett på hvordan kjønn kan moderere sammenhengen mellom disse fenomenene.

SOSIAL TILBAKETREKNING

KONSEPTUALISERING OG TERMINOLOGI

Innen forskning på barn som inngår i få sosiale interaksjoner, har det vært brukt en rekke ulike begreper for å definere undergrupper. Tabell 1 viser noen av de konseptualiseringene som har blitt benyttet i studier av sosialt tilbaketrukne barn (Rubin, Coplan, & Bowker, 2009). Det har vært en tendens til at begreper har blitt brukt om hverandre i forhold til å si noe om temperament - og personlighetstrekk (Fox, 2004; Kagan, 1997; Kagan, Reznick, Clarke, Snidman, & Garciacoll, 1984), motivasjonelle prosesser (Asendorpf, 1990), interpersonlige prosesser (Rubin & Coplan, 2004), samt atferdsobservasjoner som barnets isolering og eksklusjon eller avvisning av andre (Boivin, Hymel, & Bukowski, 1995; Gazelle & Ladd, 2003). Til sist har man de som tenker at sosial tilbaketrekning er sterkt forbundet med psykopatologi. Vasa, Carolino og Pine (2006) hevder for eksempel at sosial tilbaketrekning er et symptom på depresjon.

Tabell 1: Terminologi anvendt i litteraturen ved forskning på sosial tilbaketrekning

Begreper som er brukt generelt til barn som er alene	Begreper relatert til inhibisjon, sjenanse og angst	Begreper relatert til de barn som foretrekker å være alene
Aktiv isolasjon	<u>Inhibisjon:</u>	Introvert
Passiv tilbaketrekning	Atferdsinhibisjon,	Solitær-passiv
Utestegning fra jevnaldrende	Sosial inhibisjon.	Lav sosiabilitet
Neglisjering av jevnaldrende	<u>Sjenanse:</u> lav tilnærmede, konfliktfull sjenanse, fryktfull sjenanse, selvbevisst sjenanse, sosial frykt,	Sosial uinteresse
Avvisning av jevnaldrende	”slow to warm up”.	Usosiabilitet
	<u>Angst:</u> engstelig tilbaketrekning, engstelig alene, tilbaketrekning, sosial angst, sosial unngåelse, sosial fobi, sosial forsiktighet.	

Dette mangfoldet av begreper har bidratt til uklarheter i litteraturen og ved forskning på disse fenomenene. Generelt kan man si at sosial tilbaketrekning referer til en prosess hvor barnet trekker seg vekk fra muligheter til å delta i sosial interaksjon med jevnaldrende (Coplan & Weeks, 2010a). Denne tilbaketrekningen må adskilles fra en aktiv isolering som betyr at barnet blir holdt utenfor av andre. Tilbakeholdenhet eller alene atferd skaper til sammen den ”paraplyen” som begrepet sosial tilbaketrekning består av.

BEGREPSAVKLARING AV SOSIAL TILBAKETREKNING

Denne studien benytter Rubin og Asendorpfs (1993) definisjon av sosial tilbaketrekning. De definerer dette som ”*en konsistent form for solitær atferd, over tid og over situasjoner, i møte med kjente og/eller ukjente jevnaldrende*”. Inneværende studie vil konsentrere seg om to former for sosial tilbaketrekning; sjenanse og sosial uinteresse. Asendorpfs (1990) motivasjonelle forklaring av fenomenene representerer den grunnleggende forståelsen av bakgrunnen for sjenanse og sosial uinteresse. Manglende sosial interesse vil bli omtalt som sosial uinteresse og forstås som en *preferanse for å være alene*. Begrepet sosial uinteresse er en direkte oversettelse av ”social disinterest” som brukes i mangel av mer dekkende norsk terminologi. Sjenanse vil i denne studien defineres som *en reservert atferd og engstelighet i møte med nye sosiale stimuli*.

ULIKE MOTIVASJONELLE PROSESSER

Sjenanse og sosial uinteresse er to former for sosial tilbaketrekning som kan forklares ut ifra ulikt motivasjonelt grunnlag. I henhold til Asendorpf (1990) kan årsakene til de to formene for sosial tilbaketrekning være et resultat av tilnærmings- og unngåelsesmotiverende mekanismer. En oversikt på dette gis i tabell 2. Asendorpf hevder de sjenerte har høy tilnærmelsesmotivasjon og høy unngåelsesmotivasjon. Disse barna er motivert til å nærme seg andre, men denne tilnærmingen blir hemmet av et sterkt behov for unngåelse. Dette kommer særlig til uttrykk i nye situasjoner. Denne motivasjonskonflikten forårsaker ofte ambivalent atferd. Dette kan komme til syne ved at et barn ser på andre fra avstand samtidig som det gradvis nærmer seg, eller ved at barnet leker stille mens det ser bort på de andre (Asendorpf, 1993). Å trekke seg vekk kan sees på som en løsning på denne konflikten (Asendorpf, 1990). Det er viktig å være klar over at selv om denne motivasjonskonflikten involverer unngåelse av situasjoner, så trenger ikke sjenanse per se nødvendigvis å involvere problematiske emosjoner. I motsetning til de sjenerte har de sosialt uinteresserte både lav tilnærmelses- og unngåelsesmotivasjon. De er dermed antatt å være mindre sammen med jevnaldrende fordi de har en lav tilnærmelsesmotivasjon, ikke en høy unngåelsesmotivasjon.

Tabell 2: sjenanse og sosial uinteresse i følge Asendorpfs teori.

	Sjenanse	Sosial uinteresse
Unngåelse	Høy	Lav
Tilnærmelse	Høy	Lav

SOSIAL UINTERESSE

Sosialt uinteresserte barn har et ønske om å være alene, som innebærer noe mer enn å akseptere at de er nødt til å være for seg selv. Dette betyr videre at sosial uinteresse ikke vanligvis kommer av sosial frykt eller selvbevissthet, tristhet eller unngåelse av ubehagelig sosiale situasjoner (Coplan & Weeks, 2010a). Sosialt uinteresserte barn later til å være lite motivert for å gjøre et godt inntrykk hos andre (Crozier, 2002). Atferdsuttrykket til et sosialt uinteressert førskolebarn er antatt å være alenelek, med et engasjement i de objekter det leker med (Coplan, Prakash, O'Neil, & Armer, 2004). Asendorpf (2010) viser til at sosialt uinteresserte barn kan være mer interessert i lekene i seg selv enn å leke med andre barn. Spangler og Gazelle (2009) fant imidlertid at litt eldre sosialt uinteresserte barn (åtteåringer) var mindre fokusert på objekter og mer av sine egne tanker. Enten det kommer av en manglende motivasjon for det sosiale samspillet, absorbering av objekter, eller indre tanker, representerer preferansen for å være alene noe annet enn sjenanse. Preferansen for å være alene er et studert fenomen i voksenlitteraturen, hvor det har blitt omtalt som en "solitropic orientation" (Leary, Herbst, & McCrary, 2003). Når det gjelder forskning på sosial uinteresse hos barn, eksisterer det kun et fåtall publiserte studier (Asendorpf, 1993; Coplan et al., 2004; Coplan & Weeks, 2010b; Spangler & Gazelle, 2009). Dette gjør at det er få bekreftede antakelser i forhold til hvilke affektive og atferdsmessige fenomener som kjennetegner sosialt uinteresserte barn.

SJENANSE

Sjenanse er den mest studerte formen for sosial tilbaketrekning. I motsetning til hva tilfellet er for sosial uinteresse, har forskere stort sett vært enige i at sjenanse er et temperamentstrekk.

Det eksisterer mange ulike tolkninger av temperament, men mange deler forståelsen av at det handler om individuelle forskjeller i atferdstrekk som opptrer tidlig i livet, og som er konsistente over tid og situasjoner (Spinrad et al., 2004). Siden Thomas og Chess begynte sin NYLS studie ("The New York Longitudinal Study") i 1956, og definerte 9 dimensjoner av et barns temperament, har det gått over fem tiår hvor individuelle forskjeller i temperament har vært i vitenskapelig fokus (Chess & Thomas, 1987; De Pauw, Mervielde, & Van Leeuwen, 2009; Torgersen & Kringlen, 1978). Thomas og Chess sin tilnærming inspirerte andre til å utvikle egne ideer. Dette har resultert i mange ulike operasjonaliseringer, hvor ulike kategoriseringer representerer ulike teoretiske rammeverk. Kagan og medarbeidere (1984) beskrev barn som var dempet i sin atferd i møte med nye situasjoner eller nye objekter, som "atferdsinhiberte". Forskningsgrupper som har fokusert på atferdsinhibisjon hos barn, har blitt kritisert for å blande sammen sjenanse og atferdsinhibisjon til ett og samme begrep (Schmidt & Buss, 2010). Hovedforskjellen mellom sjenanse og atferdsinhibisjon ligger i hvilke stimuli som vekker tilbaketrekning eller inhibisjon. Slik atferdsinhibisjon er operasjonalisert, kan inhibisjon vekkes overfor nye ikke-sosiale stimuli så vel som sosiale, mens de sjenerte primært vil vise engstelse i møte med fremmede i en sosial situasjon. Klassifiseringen av barn som atferdsinhiberte blir dermed mindre spesifikk, og studier har vist at konseptualiseringen er mindre egnet til å predikere sosial tilbaketrekning i interaksjoner med jevnaldrende i førskolealder (Rubin, Hastings, Stewart, Henderson & Chen, 1997).

I innværende studie forstås sjenanse som en tilbaketrukket atferd på grunn av engstelse i nye og sosiale situasjoner med jevnaldrende, og skiller seg dermed fra atferdsinhibisjon. Hvordan sjenanse manifesteres i atferd, har vist seg å variere over alder. Yngre barn viser primært sjenanse gjennom nervøsitet eller engstelse i møte med nye mennesker eller situasjoner (Crozier, 2002). I studier som har benyttet atferdsobservasjon, har sjenanse blitt assosiert med høy grad av stirrende atferd. Dette innebærer at barna i fri lek ser andre leke uten å delta selv (Coplan, Rubin, Fox, Calkins, & Stewart, 1994). Et annet atferdstrekk som er blitt assosiert med sjenerte barn, er å ta lite initiativ til samtale med fremmede. Når disse barna først er i samtale, har de også sjeldnere øyekontakt. De har en tendens til berøre eget ansikt/kropp, og uttalelser kommer sjeldnere, er kortere og mindre omstendelige (Crozier, 2002). Asendorpf (1993) vektlegger at denne hemmende atferden like gjerne kan komme av redsel for å bli negativt vurdert i nye situasjoner. I tråd med er slikt syn har særlig studier av eldre sjenerte barn vist en sammenheng mellom barn som frykter negativ evaluering og

sjenanse (Crozier, 2002; Crozier & Birdsey, 2003). Det kan det virke som om sjenerte eldre barn ønsker å skape et godt inntrykk hos andre, men mangler tro på at de kan klare det.

Empiriske undersøkelser har enten fokusert på sjenanse som et temperamentstrekk, eller en felles konseptualisering av atferdstrekk assosiert med både sjenanse og sosial uinteresse.

Oppsummert gjør dette det vanskelig å vite hva som skiller barna som trekker seg tilbake på grunn av engstelse, og de barna som gjør det av manglende tilnærmedelsesmotivasjon. Fordi mye forskning er basert på sosial tilbaketrekning som en paraplykonstruksjon, kan man stille spørsmål ved om sosial uinteresse og sjenanse faktisk er to ulike fenomener i barndommen.

ER SJENANSE OG SOSIAL UINTERESSE TO ULIKE EMPIRISKE FENOMENER I BARNDOMMEN?

Vurderingsformer

Cheek og Buss (1981) utnevnte og bekreftet sjenanse og lav sosiabilitet som teoretisk og empirisk adskillelige fenomener hos voksne. De konstruerte et skjema for å skille de to og resultatet viste at sjenanse og usosiabilitet ladet på to ulike faktorer. Dette var imidlertid et skjema beregnet for voksne, og det var behov for å utvikle en måte å detektere forskjellen mellom sjenanse og sosial uinteresse også i barndommen.

Vurdering ved et sosialt preferanseskjema for barn

For å kunne undersøke om sjenanse og sosial uinteresse faktisk er to ulike fenomener i tidlig barndom, er det ikke tilstrekkelig å belage seg på hva man vet om hver og en av formene for sosial tilbaketrekning alene. Få studier har benyttet begge konseptualiseringene i en og samme undersøkelse. En grunn til dette kan være at man har savnet et klassifiseringsverktøy for å skille de to undergruppene av sosialt tilbaketrukne barn. Så sent som i 2004 konstruerte Coplan, Parkash, O'Neil og Armer et sosialt preferanseskjema med den hensikt å skille mellom sosialt uinteresserte og sjenerte barn. Skjemaet tar utgangspunkt i den motivasjonelle prosessteorien til Asendorpf (1990). Coplan og medarbeidere (2004) lot foreldre vurdere sine tre til fem år gamle barn på utsagn relatert til sjenanse og sosial uinteresse. Lærere vurderte barnas sosiale tilpasning, og barna ble intervjuet, samt observert i lek. De to formene for sosial tilbaketrekning ladet på hver sin faktor og viste lav samvariasjon med hverandre ($r=.29$). De fant en bekreftelse på at de sosialt uinteresserte hadde en preferanse for å leke alene, mens sjenanse var assosiert med økt reaktivitet i nye sosiale situasjoner. Dette gir en

indikasjon på at skalaen er i overensstemmelse med Asendorpfs teori. Arbeidet til Coplan og medarbeidere gjør det mulig å foreta kvantitative studier av skillet mellom sosial uinteresse og sjenanse hos små barn.

Vurdering ved atferdsobservasjon

Før det sosiale preferanseskjemaet ble konstruert, var det meste av forskningen på sosial tilbaketrekning derivert ut fra atferdsobservasjoner av barn i lek. Lav grad av sosial atferd ble klassifisert som reservert atferd eller solitær-passiv lek (Rubin, 1982). Solitær-passiv lek ble definert som stille, uforskende lek med objekter, eller ensom konstruktiv lek, som for eksempel tegning. Reservert atferd ble operasjonalisert som en tendens til å se på, eller vandre målløst rundt de andre barna. Asendorpf (1991) mente at solitær-passiv atferd kunne ses som atferdsuttrykket til sosialt uinteresserte barn, mens reservert atferd reflekterte sjenanse (Asendorpf, 1991; Rubin & Asendorpf, 1993). Flere studier har støttet et slikt syn (Coplan & Rubin, 1998; Coplan et al., 1994). Annen evidens tyder imidlertid på at skillet mellom solitær passiv atferd og reservert atferd er kunstig. En studie av Coplan, Gavinski-Molina, Lagace-Seguin, og Wichmann (2001) undersøkte fireåringer som utviste lav grad av sosial atferd, enten solitær-passiv lek eller reservert atferd. De fant at noen av barna som først utviste solitær-passiv lekeatferd, senere fremviste mer reservert atferd. Forskerne bak denne studien hevdet ut fra dette at solitær-passiv lek også kan ses som en mestringsstrategi for å unngå ubehag. I forlengelsen av dette fant Henderson, Marshall, Fox og Rubin (2004) at de barna som ofte tyr til solitær-passiv atferd, kan deles inn i to undergrupper; en gruppe som får høy puls og viser tegn på ubehag i fremmede situasjoner, og en gruppe som ikke viser dette. Forskerne mente dette bekrefter at barn kan tendere til solitær-passiv atferd av ulike årsaker. På bakgrunn av en regulering av opplevd ubehag i ukjente sosiale situasjoner, eller av en preferanse for å utforske objekter fremfor å leke med ukjente jevnaldrende. Dette tyder på at solitær-passiv atferd kan være et atferdsuttrykk for både sjenerte og sosialt uinteresserte.

Vurdering ved både atferdsobservasjon og det sosiale preferanse skjemaet

Coplan og medarbeidere (2004) fant ikke en signifikant forbindelse mellom solitær-passiv lek og sosial uinteresse. Reservert atferd var et bedre mål for å vurdere sjenerte barn, enn solitær-passiv atferd var for barn som var sosialt uinteresserte. I følge dette vil studier som undersøker solitær-passiv atferd mot reservert atferd ikke nødvendigvis sammenligne sosial uinteresse versus sjenanse. Dette setter spørsmålsteget på bruken av barns solitær-passive lek som et kjennetegn på sosial uinteresse. Forvirringen rundt dette bekrefter viktigheten av å utføre studier som gir mulighet for å undersøke sosial tilbaketrekning hos barn fra andre

perspektiver, enn kun gjennom atferdsobservasjon. Oppsummert er hovedforskjellen mellom sosial preferanseskjema og atferdsobservasjonen, at den sosiale preferanseskalaen baserer seg på det motivasjonelle grunnlaget for sosial tilbaketrekning, noe atferdsobservasjon ikke tar hensyn til.

Hvem kan skille sjenanse og sosial uinteresse i barndommen?

Foreldre

Coplan og medarbeidere (2004) og Asendorpf og Meier (1993) har vist at foreldre kan skille mellom de to formene for sosial tilbaketrekning. Asendorpf og Meier (1993) studerte barn som hadde høy grad av sjenanse og sosial uinteressert barn i 2. klasse, i forhold til hvordan de tilbrakte ettermiddagene. Foreldre rapporterte at de sosialt uinteresserte barn var mer hjemme og mer alene, enn de sjenerte. De sosialt uinteresserte barna var kun interessert i å interagere med jevnaldrende når tilbudet var attraktivt nok. De fant imidlertid at når barna først var i samtale med andre, snakket de usosiale barna like mye som de sosiale, mens de sjenerte snakket mindre, og det særlig i situasjoner hvor fremmede var til stede. Dette indikerer at de usosiale barna viser en preferanse for ikke-sosiale aktiviteter. Når de først er i en sosial interaksjon, deltar de imidlertid slik som de sosiale barna.

Lærere

Harrist og medarbeidere (1997) fant grunnlag for at lærere kunne skille mellom 6-åringer som var engstelig/unngående og de som var mer usosiale. Lærerne differensierte mellom gruppene ved å vurdere barnas sosiale kompetanse og grad av sosial interaksjon. De usosiale barna var de med god sosial kompetanse, men som deltok lite i sosialt samspill. Denne studien har imidlertid blitt kritisert for å ikke direkte måle barnas preferanse for å være alene (Coplan et al., 2004). Arbeau og Coplan (2007) presenterte 202 barnehagelærere overfor en rekke vignetter av barns sosiale atferd. Resultatene viste at lærerne differensierte tydelig mellom barn som var sjenerte og barn som var sosialt uinteresserte.

Jevnaldrene

Også barn har vist evne å kunne skille de to formene for sosial tilbaketrekning. I en studie ble barna spurt om hvorvidt de visste hvem som vanligvis lekte alene på skolen, og man fant at barn ned til seks-årsalderen kunne peke ut disse barna (Gavinski-Molina, Coplan, & Younger, 2003). De skilte mellom barn som var alene grunnet sjenanse, og barn som var sosialt uinteresserte. Funnet ble bekreftet av Coplan, Giarardi, Findlay og Frohlick (2007) som

utførte en studie hvor de utforsket barns holdninger og responser til barn som var sjenerte og sosialt uinteresserte. Barna, som i gjennomsnitt var 6, 5 år gamle, gav sofistikerte distinksjoner mellom sjenanse og sosial uinteresse. De vurderte sosial tilbaketrekningssatferd av hypotetisk sosialt uinteresserte barn til å være mer viljestyrt enn for de sjenerte barna. Disse barna var alle over seks år, og det er foreløpig uvisst om yngre barn har evne til å differensiere mellom disse to formene for sosial tilbaketrekning. I dette henseende argumenterer Yuill og Banerjee (2001, ref. i Crozier, 2010) for at yngre barn under tre år, mangler kognitiv kompetanse og tilstrekkelig sosialiseringserfaring til å foreta sosial vurdering av seg selv og andre.

Multiinformant

Spangler og Gazelle (2009) er av de få som har gjennomført en multimetodisk undersøkelse av sjenanse og sosial uinteresse hos barn. De studerte 8- og 9åringer gjennom nominasjoner fra jevnaldrende, selvrappotering, lærer- og foreldrevurderinger, samt ved atferdsobservasjon. Resultatene viste dårligst konvergent- og divergent validitet for bedømmelse av sosial uinteresse. Det var blant annet uoverensstemmelse mellom observert solitær atferd og selvrappotert sosial uinteresse. Disse forskerne hevdet dette kom av manglende kunnskap om de atferdmessige og affektive manifestasjonene av sosial uinteresse, og at det kan være et trekk som varierer mellom ulike kontekster.

Oppsummering

Selv om det er få som har undersøkt hvorvidt sjenanse og sosial uinteresse er to ulike fenomener i tidlig barndom, viser imidlertid studier som foreligger at både foreldre, lærere og barn selv kan distingvere mellom sjenanse og sosial uinteresse i barndommen. Disse funnene støtter et syn på at sjenanse og sosial uinteresse er to ulike former for sosial tilbaketrekning også i barndommen. Flere studier er imidlertid nødvendig for videre å undersøke den konvergente validiteten mellom ulike informantgrupper. Det er i tillegg få studier som benytter samme metode og operasjonalisering. Sosial tilbaketrekning hos barn er et vanskelig felt å studere på grunn av ulike metodiske utfordringer. Dette gjelder uavhengig av om man benytter atferdsobservasjon, lærer - eller foreldrerappotering. Klassifisering av sosial uinteresse og sjenanse gjennom atferdsobservasjoner alene, er sannsynligvis ikke tilstrekkelig. Det vil uansett være en fordel å følge barna opp over tid. Hvorvidt sosial uinteresse faktisk er en egen form for sosial tilbaketrekning over tid, vites det foreløpig for lite om. Rubin og

Asendorpf (1993) fremmer en mulighet for at lav sosial unngåelsesmotivasjon hos de sosialt uinteresserte, under visse omstendigheter i utviklingen leder til en høy unngåelsesmotivasjon. Dette er det viktig å utforske videre for å få en bedre forståelse av sosial tilbaketrekning hos barn.

HVORDAN FORSTÅ SOSIAL TILBAKETREKNING?

Sosial tilbaketrekning har som tidligere nevnt blitt konseptualisert på en rekke ulike måter. I alle tilfeller bør sosial tilbaketrekning hos barn forstås ut fra den konteksten den opptrer i. Hvorvidt barnet er sjenert eller sosialt uinteressert, vil være et ledd i en komplisert samhandlingsprosess med omgivelse som gradvis kan føre til at atferdsstrekkeene modereres (Mathiesen & Janson, 2010). Å være sjenert eller mindre sosialt interessert er karakteristikk som formes i samspill med miljøet (Sameroff, 1975). Atferd, emosjoner, motivasjon og en biologisk disposisjon interagerer med hverandre, og danner bakteppet for hvordan man kan forstå sosial tilbaketrekning. Det er samspillet mellom disse elementene over tid som kan gi grunnlag til å forstå barns ulike utvikling av temperamentssegenskaper (Janson & Mathiesen, 2008; Williams et al., 2009). Modellen ”gjensidig tilpasning” (”Goodness of fit”) utviklet av Thomas og Chess (1987) fremmer viktigheten av å se psykologisk og sosial funksjon, ikke bare direkte ut fra personens individuelle karakter, men også ut ifra hvordan karakteristikkene overensstemmer med de forventninger og krav som barnet omgir seg med. Om sosial tilbaketrekning, uansett type, er en risikofaktor for utvikling av emosjonelle vansker, må vurderes i relasjon til det aktuelle miljøet barnet lever i.

Denne studien bygger primært på å forstå sjenanse og sosial uinteresse ut fra ulike motivasjonelle prosesser. Årsaken til at barna har ulike motivasjoner som styrer atferdstrekk, kan igjen forstås gjennom en transaksjonell påvirkning mellom barnets atferd og kognitive evner, den emosjonelle orienteringen, og samhandlingen med jevnaldrende. Det er unikt at inneværende studie ser på sjenanse og sosial uinteresse blant barn som for det meste av dagen går i barnehagen. Dette er en kontekst som naturlig vil være med å prege barn med sosial tilbaketrekning. Ulike former for sosial tilbaketrekning kan gi kilde til ulike former for tilpasning. Særlig interessant i så måte er den emosjonelle tilpasningen.

EMOSJONELLE VANSKER HOS BARN

Vi har nå sett at flere har forsøkt å undersøke, og klassifisere, sjenanse og sosial uinteresse som to ulike fenomener. Studier av dette har lagt ulike beskrivelser, informanttyper og forståelsesrammer til grunn. Forskjeller i sosial tilbaketrekning kan ha en viktig betydning hvis man på grunnlag av dette kan predikere senere ulikheter i emosjonelle vansker. Før en gjennomgang av hva man vet om sammenhengen mellom ulike former for sosial tilbaketrekning og emosjonelle vansker, presenteres teori rundt emosjonelle vansker per se.

BEGREPSAVKLARING

Innenfor utviklingspsykopatologi har det vært forsket på to store områder av feiltilpasset atferd hos barn, eksternaliserende - og internaliserende vansker. Emosjonelle vansker inngår som en del av begrepet internaliserende vansker. Emosjonelle vansker er en samlebetegnelse for barn som har problemer med humør og følelser (Kovacs&Devin, 1998) og det rommer alt fra mindre vansker, til kliniske nivåer av depresjon og angst. Selv om et problem er synonymt med at noe er vanskelig (Goodman, 2001), blir begrepet emosjonelle vansker anvendt for å klargjøre at denne studien ikke vurderer om hvorvidt barna har et klinisk problem. Emosjonelle vansker operasjonaliseres her som somatiske plager, bekymringer eller at barnet virker ulykkelig, er klengete eller er mye redd (Goodman, 2001).

EMOSJONELLE VANSKER HOS FØRSKOLEBARN

Det har tradisjonelt vært forsket lite på emosjonelle vansker hos små barn. Det var først i femte utgaven av Rutters lærebok om barne og – ungdomspsykiatri at førskolebarnas problemer ble viet et eget kapittel (Gardner & Shaw, 2008). Det kan være flere grunner til at denne forskningen kom sent i gang. Blant annet er dette en aldersgruppe som har blitt ansett å mangle den metakognitive og verbale kapasiteten som vil være nødvendig for uttrykke internaliserte problemer (Luby et al., 2002). At yngre barn gjennomgår raske endringer i utviklingen av emosjoner og deres evne til å kommunisere disse, kan bidra til validitetsproblem ved vurdering av emosjonelle vansker (Gardner & Shaw, 2008). Det har

allikevel i de siste årene blitt gjort forsøk på å identifisere (Egger & Angold, 2006), og å differensiere (Sterba, Egger, & Angold, 2007) internaliserende vansker hos disse barna.

Emosjonelle vansker skiller seg ikke kvalitativt fra normale reaksjoner. Intensitet, frekvens og timing av i utgangspunktet normale reaksjoner vil være vesentlig for å si noe om hvorvidt noe er en "vanske". Visse følelsesuttrykk som er forventet i perioder av utviklingen, kan bli vurdert som mer avvikende i andre perioder. Gråt ved adskillelse i barnehagen er for eksempel mer vanlig for ett-og to år gamle barn enn det er for de eldste barna (Egger & Angold, 2006).

Når det gjelder forskning på ungdommer, har studier funnet klare tendenser til at jenter har mer internaliserende vansker enn gutter. Hvordan kjønnsforskjellene fortoner seg i tidlig barndom, er foreløpig mer usikkert. En studie som undersøkte internaliserende vansker allerede fra barna var 1 til 3 år gamle, fant at jentene viste mer slike vansker enn guttene (Carter, Briggs-Gowan, Jones, & Little, 2003). En annen studie fant at mellom barn i seksårsalderen hadde jenter dobbelt så mange internaliserende vansker som gutter (Lewinsohn, Gotlib, Lewinsohn, Seeley, & Allen, 1998). I disse studiene var engstelighet en betydelig del av de internaliserende vanskene, noe som gjør det usikkert om dette lar seg generalisere til emosjonelle vansker i den foreliggende studien.

Emosjonelle vansker kan være et symptom på at barnet er i en stressende situasjon som er vanskelig å håndtere. Kravet fra omgivelsene kan være i uoverensstemmelse med muligheten barnet har til å håndtere det. Folkman og Lazarus (1984) skiller mellom to mestringsdomener; problemfokusede strategier og emosjonsfokusede strategier. Den førstnevnte handler om å velge en handlingsstrategi som fokuserer direkte på årsaken til problemet. Emosjonsfokusede mestringsstrategier involverer regulering av følelser som er assosiert med stressopplevelsen. Dette kan blant annet innebære en unngåelse fra situasjoner som skaper stress. Emosjonsfokusede mestringsstrategier assosieres i større grad enn problemfokusede strategier med emosjonelle vansker.

Mellom 18 og 24 måneder, begynner barnet å utvikle sekundære emosjoner som Michael Lewis (2001, ref. i Cole, Cole & Lightfoot, 2005) kalte for selvbevisste emosjoner. Barna er da i stand til å tolke egen atferd i lys av andres vurderinger. For sosialt tilbaketrukkne barn kan det antas at de vil vurdere sin egen atferd som avvikende gjennom å erfare andres reaksjoner.

Det vil i det følgende gjøres rede for noen funn knyttet til sammenhengen mellom sosial tilbaketrekning og emosjonelle vansker.

SAMMENHENG MELLOM EMOSJONELLE VANSKER OG SOSIAL TILBAKETREKNING

Før 1960 anså man at sosial tilbaketrekning ikke hadde noen spesielle utviklingsmessige utfall, og at det var et relativt ustabilt fenomen som ikke fordret bekymring (Kohlberg, LaCrosse & Ricks, 1972, ref. i Rubin, Colan og Browker, 2009). Dette var imidlertid basert på studier som hadde en rekke metodologiske svakheter (Rubin & Coplan, 2004). Blant annet brukte de lærere som ikke var trent til å bli valide informanter, og utvalget var hentet primært fra klinikk. Studiene fokuserte i tillegg på eksternaliserende atferdsvansker. ”The Waterloo longitudinal study” var en av de første longitudinelle studiene som fokuserte spesielt på sosial tilbaketrekning hos barn, og utvikling av internaliserende vansker (Rubin, 1993). Studien fulgte barna fra førskolen til voksenalder og fant at sosial tilbaketrekning var assosiert med dårlig selvbilde, ensomhet, depressive symptomer, internaliserende problemer og avvisning fra jevnaldrende. Janson og Mathiesen (2008) fant at nivået av emosjonelle plager, ut fra mødrenes vurdering, var høyere hos barn som hadde hemmet temperamentsprofil. Hemmet temperamentsprofil var imidlertid kjennetegnet av lave skårer på sosialitet og aktivitet, samt høye skårer på skyhet. Både Waterloo-studien og den norske studien (TOP), som Kristin Schjelderup Mathiesen satte i gang, brukte blandede grupper av sjenerte og sosialt uinteresserte barn. Ut fra disse studiene blir det derfor vanskelig å trekke noen antakelser om hvorvidt de sosialt uinteresserte barna skiller seg fra de sjenerte, med hensyn til emosjonelle vansker. På tross av at mange har sett gruppene under ett, finnes det også studier som har undersøkt emosjonelle vansker hos separate grupper.

SJENANSE VERSUS SOSIAL UINTERESSE, OG EMOSJONELLE VANSKER

Flere studier har funnet at sjenanse er relatert til negative utfall (Coplan, Arbeau, & Armer, 2008; Coplan & Armer, 2007; Findlay, Girardi, & Coplan, 2006; Gazelle & Ladd, 2003; Gilliom & Shaw, 2004; Karevold, Roysamb, Ystrom, & Mathiesen, 2009). Allerede i begynnelsen av 1990-tallet argumenterte Rubin og Asendorpf (1993) for at også sosial uinteresse kunne være relatert til negative utfall som psykososiale vansker med økende alder.

En metastudie av de samme forfatterne fant imidlertid at sosial uinteresse ikke var assosiert med slike problemer (Rubin & Asendorpf, 1993). Asendorpf (1993) vektlegger at sjenerte barn unngår andre på grunnlag av frykt for enten fremmede eller sosial evaluering. Han argumenterer for at høy grad av sjenanse i seg selv ikke er en risikofaktor for emosjonelle vansker. Bakgrunnen for denne konklusjonen var en studie hvor Asendorpf og van Aken (1993, ref. i Asendorpf, 1993) fant at kun sjenanse grunnet frykt for evaluering i jevnaldergruppen var forbundet med utvikling av internaliserende vansker. De studerte barna over flere år og fant at barn som i det andre og tredje året i barnehagen var sjenerte i en kontekst med jevnaldrende, hadde lav sosial selvtillit i 2 – 4 klasse på barneskolen. Ifølge Asendorpf (1993) er tidlig sjenanse blant jevnaldrende en risikofaktor fordi det øker barnets underlegenhet i forhold til andre, og gjennom dette øker sjansen for å ikke bli sosialt akseptert. Dette kan lede til negativt attribusjonsmønster med negativ selvevaluering, som i neste omgang kan gi økt grad av emosjonelle vansker.

En svensk longitudinell studie fulgte barn, deriblant sjenerte/inhiberte og usosiale barn, fra de var i spedbarnsalderen til barna var 9 år gamle (Bohlin & Hagekull, 2009). De fant at sjenerte barn predikerte symptomer på depresjon, men ikke når man kontrollerte for sosial angst. Lavere grad av sosiabilitet var i kombinasjon med lav sensitivitet hos mødre, forbundet med høyere grad av depressive symptomer.

I forhold til barn under fem år har det vært svært lite empirisk forskning på sosialt uinteresserte barn (R. Coplan, personlig meddelelse, 2010). Coplan og medarbeidere (2004), er en av få som har sett på både sjenanse og sosial uinteresse i forhold til emosjonelle vansker hos barn mellom tre og fem år. De fant at sjenanse var assosiert med negativ emosjonalitet (for eksempel om barnet ofte gråter), mens sosial uinteresse var negativt assosiert med dette. I motsetning til sosial uinteresse, var sjenanse assosiert med lav selvtillit. Når det sjenerte barnet opplever at det gjerne vil ha kontakt med jevnaldrende, men erfarer at dets egen engstelse hindrer det i å oppnå dette, kan det oppleves som en emosjonell belastning. Coplan og medarbeidere (2004) fant at sjenerte barn tenderte til å se ofte på andre uten å delta selv, og samtidig vise tegn på ubehag. Dette er i tråd med Asendorpf (1990) motivasjonelle konflikt beskrivelse av sjenanse.

Coplan og Weeks (2010b) sammenliknet sjenanse, sosial uinteresse og en gruppe som viste lav grad av sosial tilbaketrekning. De fant at sjenerte barn i tidlig skolealder tenderte til internaliserende vansker og problemer med jevnaldrende i større grad enn både de sosialt

uinteresserte barna og barn i sammenlikningsgruppen. I denne studien var internaliserende vansker en aggregert variabel av foreldres rangerte emosjonelle vansker, og barnets angst vurdert av lærer. Mens de sjenerte rapporterte om ensomhet og mistilfredshet på skolen, rapporterte ikke de sosialt uinteresserte om dette.

Ut ifra de studiene som foreligger på nåværende tidspunkt, er sjenanse sterkest assosiert med emosjonelle vansker. Derimot virker det som at sosial uinteresse hovedsakelig er vurdert til å være lite knyttet til utvikling av negative utfall, som emosjonelle vansker. Når dette er nevnt, vites det lite om utviklingen over tid for denne gruppen. Det er foreløpig uvisst om de sosialt uinteresserte barnas mangel på sosiale interaksjoner, kan gjøre at de får svekket sine sosiale ferdigheter, som siden kan gjøre at de faller utenfor når de først ønsker å være delaktig i sosiale sammenhenger. Det er klart at barnets tidligere interpersonlige opplevelser og historie vil kunne påvirke dets persepsjoner, mål og forventninger i nye interaksjoner med andre barn. Behovet for mer kunnskap om hvordan det går med de sosialt uinteresserte over tid, er på bakgrunn av dette nødvendig.

EMOSJONELLE VANSKER, SOSIAL TILBAKETREKNING OG KJØNN

I de siste årene har man begynt å fokusere på om sosial tilbaketrekning og om dets konsekvenser kan variere avhengig av kjønn. Sosial tilbaketrekning er blitt sterkere assosiert med mistilpasninger hos gutter, enn hos jenter (Rubin & Coplan, 2004). Gazelle og Ruldoph (2004) fant at både sjenerte/tilbaketrukne jenter og gutter opplevde å bli ekskludert fra jevnaldergruppen, men at eksklusjon hos jenter predikerte tidligere og økt grad av selvrapporterte depressive symptomer. Disse forfatterne trakk ikke et skille mellom sjenanse og sosial uinteresse.

Av de som har sett på kjønnsforskjeller innad i grupper av sjenerte og sosialt uinteresserte, fant deriblant Coplan og medarbeidere (2004) at risiko for å ha problemer med jevnaldrende ble vurdert av lærere til å kun angå sjenerte gutter. Rubin og Coplan (2004) argumenterte for at dette kan komme av en større sosial aksept for sjenanse hos jenter enn hos gutter. De fant videre en negativ assosiasjon mellom prososialitet og sjenanse i guttegruppen. De fant også at sjenanse hos gutter var relatert til overbeskyttende foreldrestil. At foreldre kan tendere til å overbeskytte barn med sjenanse har flere studier vist (Coplan, Arbeau & Armer, 2008; Degnan, Henderson, Fox & Rubin, 2008; Park, Belsky, Putnam & Crnic, 1997). Prososialitet

og overbeskyttende foreldrestil er begge variabler som ikke direkte omhandler emosjonelle vansker, men som allikevel kan tenkes å være relatert til dette. I det overstående er gutter ansett å ha flere negative faktorer knyttet til sin sjenanse enn jentene. De sosiale normene for gutter er i større grad preget av dominans og selvsikkerhet, mens mer feminine karakteristikk er å være opptatt av nære relasjoner (Maccoby, 1990). I lys av disse normene kan forbindelsen mellom sjenanse og emosjonelle vansker komme av en manglende overensstemmelse mellom sjenert atferd hos gutter og samfunnets forventninger. Dette sammenfaller imidlertid ikke med en studie av Coplan og Weeks (2010b). De fant ingen forskjell mellom sjenerte eller sosialt uinteresserte gutter og jenter i forhold til emosjonelle vansker. Disse så på en gruppe større barn. De brukte også et forholdsvis lite utvalg som kan ha forårsaket at forskjeller mellom kjønn ikke ble signifikante. Stevenson-Hinde og Glover (1996) fant at deteksjon av kjønnsforskjeller for utfall av sjenanse best vises når man ikke ser på ekstremgrupper, slike som ble benyttet i studien til Coplan og Weeks (2010b).

Coplan og medarbeidere (2001) undersøkte kjønnsforskjeller i forhold til solitær-passiv atferd og reservert atferd, blant 77 femåringer. Resultatene deres indikerte at både jenter og gutter som hadde atferd relatert til sjenanse, viste tegn på mistilpasning. Sosial uinteresse var derimot relatert til mistilpasning kun hos gutter. Denne tendensen ble imidlertid ikke gjenspeilet i en studie av Nelson, Rubin og Fox (2005) som fant at også jenter som trekker seg vekk fra det sosiale samspillet, viste tendens til å utvikle vansker. De fant at for jenter var sjenanse og solitær-passiv atferd negativt relatert til observert aksept fra jevnaldrende både når de var fire og syv år gamle. Mangel på aksept, eller avvisning betyr ikke at barnet utvikler emosjonelle vansker, men kan reflektere et tegn på mistilpasning, som også kan bli emosjonelt belastende. Til støtte for et slikt syn har studier vist at sosialt tilbaketrukne barn som ikke opplever avvisning, blir mindre tilbaketrukne over tid og opplever færre tilpasningsproblemer (Oh et al., 2008).

Oppsummert viser disse studiene motstridende resultater i forhold til om sjenanse representerer en større risikofaktor for ett av kjønnene. Selv om det er flere studier som finner at sjenanse er relatert til større grad av emosjonelle vansker for gutter enn jenter, er det andre som ikke finner noen forskjell. Dette kan selvfølgelig komme av metodiske forskjeller. Enkelte studier har for eksempel benyttet solitær-passiv atferd i studiene. Som vi har sett, har denne metoden sine begrensninger for å kunne slå fast barn er sosialt uinteresserte. For de

sosialt uinteresserte foreligger det lite evidens, men en studie indikerer mer mistilpasning for gutter enn jenter. Dette funnet er i tråd med tidligere hypoteser.

De nevnte studiene viser at sosial tilbaketrekning er assosiert med en rekke negative utfall. Denne studien fokuserer på ett av disse utfallene; emosjonelle vansker. Selv om andre studier har benyttet operasjonaliseringer som er sterkt assosiert med internaliserende problemer, er det få av disse som har undersøkt sammenhengen mellom sosial tilbaketrekning og emosjonelle vansker per se.

FORMÅL MED STUDIEN

Det primære formålet med denne studien er å sammenlikne grupper av sjenerte og sosial uinteresserte førskolebarn og skolebarn med en sammenlikningsgruppe i forhold til mål på emosjonelle vansker. Data er samlet inn ved to ulike tidspunkt med tre års mellomrom. Den longitudinelle designen gir en mulighet til å kunne studere sammenhengen mellom sosial tilbaketrekning og emosjonelle vansker over tid. Det sekundære formålet med denne studien å se nærmere på om kjønn har en modererende effekt på forholdet mellom formene for sosial tilbaketrekning og emosjonelle vansker. Funnene blir diskutert i lys av mulige forklaringshypoteser og hva funnene kan bety for forståelsen av sammenhengen mellom sosial tilbaketrekning og emosjonelle vansker.

PROBLEMSTILLINGER

Spesifikt blir fire problemstillinger med hypoteser utforsket i denne studien:

A. Gir studien grunnlag for å skille mellom de to formene for sosial tilbaketrekning?

Coplan og medarbeidere (2004) utarbeidet Child Social Preference Scale (CSPS) for å skille mellom barn som er sosialt uinteresserte og barn som er preget av sjenanse i tidlig barndom. Ett av målene med denne studien er å se om det i dette datamaterialet finnes grunnlag for å skille mellom disse begrepene både når flesteparten av barna går i barnehagen og er i skolealder. Tilsvarende undersøkelse er ikke blitt gjort med et norsk utvalg, og det er heller ikke tidligere internasjonalt blitt publisert fra et så stort utvalg som det denne undersøkelsen baserer seg på. Det er blitt argumentert for at skillet mellom de to formene kan bli mer diffust i senere barndom (Asendorpf, 1991; Rubin & Asendorpf, 1993). Det er ut fra dette en

mulighet for at sjenanse og sosial uinteresse lader på en faktor ved siste måletidspunkt. Til tross for dette, antar jeg at denne studien bekrefter et skille mellom sjenanse og sosial uinteresse ved begge måletidspunkter.

B. Har de sjenerte barna høyere grad av emosjonelle vansker enn de sosialt uinteresserte barna?

Få studier har undersøkt emosjonelle vansker i forhold til akkurat disse to formene for sosial tilbaketrekning (Spangler & Gazelle, 2009) i samme studie med førskolebarn som deltakere. Av de studiene som er gjort, tyder imidlertid på at sjenanse og sosial uinteresse hos barn er forbundet med emosjonelle vansker i ulik grad. På bakgrunn av funn fra tidligere forskning om de sjenertes risiko for emosjonell mistilpasning (Coplan et al., 2008; Coplan & Armer, 2007; Findlay et al., 2006; Gazelle & Ladd, 2003; Gilliom & Shaw, 2004), kan man anta at de sosialt uinteresserte og sammenligningsgruppen vil bli vurdert til å ha færre emosjonelle vansker enn barna i sjenansegruppen. Hvordan gruppen med de sosialt uinteresserte barna vil skille seg fra sammenligningsgruppen finnes det ikke grunnlag for å ha noen antakelser om.

C. Gir ulik form for sosial tilbaketrekning ved ett tidspunkt ulik grad av emosjonelle vansker tre år senere?

Generelt antar man at lite sosial omgang med andre kan være en risikofaktor for senere emosjonelle vansker (Oh et al., 2008; Rubin & Asendorpf, 1993; Spinrad et al., 2004; Troop-Gordon & Ladd, 2005), og det blir derfor interessant å se hvorvidt man kan finne en forskjell mellom de to formene for sosial tilbaketrekning når barna er blitt tre år eldre. Når det er nevnt, sammenlignet en nylig publisert studie (Coplan & Weeks, 2010b) sjenerte og sosialt uinteresserte barn i tidlig skolealder, og fant at sjenerte barn viste høyere grad av emosjonelle vansker, enn de sosialt uinteresserte barna. Denne studien benyttet samme vurderingsverktøy for å skille mellom sjenanse og sosial uinteresse som inneværende undersøkelse. Ut ifra dette funnet kan man anta at den foreliggende analysen vil gi funn som kan samstemme med det disse forskerne fant.

D. Kan kjønn virke som en moderator mellom sosial tilbaketrekning ved et tidspunkt og emosjonelle vansker målt ved samme tidspunkt, og tre år senere?

Ved siden av å se om de ulike formene for sosial tilbaketrekning gir ulikt utslag av symptomer på emosjonelle vansker, vil det være interessant å undersøke om sammenhengen blir moderert av kjønn. Coplan og Weeks (2010) undersøkte om kjønn spilte noen rolle for sammenhengen mellom de to formene for sosial tilbaketrekning og emosjonelle vansker. De fant ingen forskjell. Dette var en tverrsnittstudie, og barna ble undersøkt kun ved ett tidspunkt. Ut ifra dette kan man anta at heller ikke denne studien vil finne kjønnseffekter ved første måletidspunkt. Ettersom kjønnsforskjeller i forhold til barn som er sosialt uinteresserte over tid, ikke er undersøkt, vil ingen hypoteser være åpenbare. På den annen side foreligger det evidens for at sjenanse representerer en sårbarhetsfaktor for utvikling av emosjonelle problemer først og fremst for gutter. Man kan derfor tenke at den samme trenden kan fremtre mellom sosialt uinteresserte gutter og jenter over tid.

METODE

OM PROSJEKTET

Denne studien er en del av et større forskningsprosjekt ved navn ”Det første vennskap” ledet av professor Anne Inger Helmen Borge ved Psykologisk Institutt, Universitetet i Oslo. Det har en longitudinell, multiinformant og multimetodisk design som ble utført for å utforske betydningen av vennskap og jevnalderrelasjoner for atferdsmessig, emosjonell og sosial tilpasning. Prosjektet har pågått over tre år fra 2006 til 2009. Hver vår, årlig til sammen fire ganger, ble barnet, foreldre og førskolelærer (senere lærer) benyttet som informanter. Prosjektets metodiske verktøy var intervjuer, spørreskjema og tester. Prosjektet finansieres av Norsk Forskningsråd og har fått godkjenning av Norges regionale etiske komité (REK), personvernombudet for forskning ved Universitetet i Oslo og godkjent av Norges Samfunnsfaglige Datatjeneste NSD, saksbehandler for Datatilsynet.

DELTAKERE

Deltakerne ble rekruttert fra barnehager i to distriktskommuner på Østlandet, cirka 6 mil fra Oslo. Antall innbyggere i de to kommunene er 13363 og 8600 (Statistisk sentralbyrå, 2010). Dette er kommuner bestående av jordbruksområder og få små tettsteder, der majoriteten av de yrkesaktive foreldrene jobber i Oslo-regionen. Det er 32 barnehager i disse kommunene, og alle samtykket i å delta for å rekruttere familier til studien. Barnehagene varierte i type (tradisjonelle barnehager, naturbarnehager, gårdsbarnehager og skogsbarnehager) og størrelse, fra 4-8 barn og opptil over 100. Barnehagene var både private (50 %) og offentlige (50 %). Av alle fødselskullene i kommunene var 95 % av fem- og seksåringene i barnehagen. Majoriteten av fireåringene (80%) gikk også i barnehagen, men det var mindre andel av tre åringer (50%) og to åringer (30%). Foreldre til 905 barn ble invitert til å delta og 64 % samtykket. Det er mulig at noen familier har mer enn ett barn i utvalget, men dette er snakk om så få barn at man antar at det ikke skaper avhengighet i data. Utvalget i denne studien består av foreldrerapporteringer av 579 barn. Denne studien ser nærmere på første (T1) og siste datainnsamling (T4) i prosjektet. Ved første måletidspunkt var 306 (52 %) jenter og 273 (48 %) gutter. Ved siste måletidspunkt (T4) var 159 jenter (52%) og 145 (48 %) gutter. Barna i første datainnsamling var fra 1 til 6 år, med et gjennomsnitt på 4 ½ år. Ved siste

måletidspunkt var barna 4 – 9 år, med et gjennomsnitt på 7 år. Noen få hadde en annen etnisk bakgrunn enn norsk. Det var ingen eksklusjonskriterier.

VALG AV INFORMANT

Både barn, foreldre og lærere fungerte som informanter i prosjektet. Av flere grunner, som nevnes nedenfor, anvendes foreldre som informanter i denne studien.

Svar fra lærere og foreldre viste ulike korrelasjoner mellom sjenanse og sosial uinteresse. Bruk av foreldre som informanter gav en lav samvariasjon på .12 ($p < .01$) mellom sjenanse og sosial uinteresse, mot en moderat korrelasjon .40 ($p < .01$) når lærere vurderte dette. Dette er et viktig moment i valg av informant fordi det i denne studien er vesentlig at informanten evner å skille sosial uinteresse fra sjenanse. I forhold til vurdering av emosjonelle vansker er det et poeng at den som vurderer barnet, kjenner det slik at informasjonen er valid og kompatibel med barnets faktiske atferd. Foreldre har observert barn i flere ulike situasjoner enn lærere, og ettersom det er valget av situasjoner heller enn reaksjoner i selve situasjonen som er vesentlig for å vurdere sosial tilbaketrekning (Asendorpf, 1993), gir dette ytterligere støtte for bruk av foreldre som informanter.

Tidligere studier har vist lav samvariasjon mellom læreres- og foreldres rapporter om emosjonelle problemer hos barn (Achenbach, McConaughy, & Howell, 1987; Goodman, 2001). Dette kan skyldes at informantene kjenner barnet fra forskjellige sammenhenger hvor barnet gir uttrykk for ulike emosjoner eller atferd (Heyerdahl, 2003). Goodman (2001) fant at foreldres vurdering av emosjonelle vansker var i mer overensstemmelse med barnets psykiatriske diagnose, enn lærernes vurdering. Dette taler for at foreldre gir en mer nøyaktig beskrivelse av barnet, enn lærere.

Det vil være en fordel at samme informant skårer barnet ved første og siste måletidspunkt. Ansatte skifter over tid, mens omsorgsgivere er, med få unntak, stabile. De overnevnte refleksjonene understøtter bruk av foreldre fremfor lærere som de mest valide informanter for å svare på denne studiens problemstillinger.

FORELDRE SOM INFORMANTER

Foreldrene gav skriftlig samtykke og ble informert om studiens hensikt, praktisk gjennomføring og at det var en oppfølgingsstudie der de samme prosedyrene ville bli gjentatt fire ganger med ett års mellomrom. Spørreskjemaene som var fylt ut av foreldrene, ble administrert av barnehagene og deretter sendt til, eller hentet av prosjektmedarbeidere.

Spørreskjemaene ble utfylt av en av de foresatte. Ved T1 var 485 (83,8%) mødre og 52 (9 %) fedre respondenter. Ved T4 var det 305 mødre (92,1%) og 26 (7,9%) fedre som responderte. For noen svært få barn var fosterforeldrene informanter (T1:5 stk og T4:3 stk), men disse krysset ikke av for sitt eget kjønn. Gjennomsnittsalderen for foreldrene var 34 år, og de hadde i gjennomsnitt studert i 4 år etter videregående skole. Sosioøkonomiske opplysninger vil ikke bli benyttet i studien.

VURDERINGSVERKTØY

EMOSJONELLE VANSKER OPERASJONALISERT GJENNOM SDQ

For å vurdere emosjonelle vansker hos barna besvarte foreldrene ”The Strengths and Difficulties Questionnaire” (SDQ) som er et spørreskjema med 25 ledd som antas å dekke fire problemområder; emosjonelle problemer, atferdsproblemer, hyperaktivitet, venneproblemer, samt en med positiv utfallsmål; prososial atferd (Goodman, 1997). Hver del består av fem utsagn som besvares på en 3-punkts Likertskala; stemmer ikke, stemmer bra og stemmer helt.

SDQ ligner Child Behavior Checklist (CBCL) (Achenbach & Dumenci, 2001), men SDQ ble laget for å gi et mindre omfattende spørreskjema som var mer brukervennlig og ikke bare fokusert på avvikende atferd (Goodman & Scott, 1999). Det har vist seg å være et godt instrument for lavere risiko-populasjoner (normal utvalg). SDQ ble oversatt til norsk i 2001 og har siden vært brukt i Norge flere ganger i forbindelse med klarlegging av psykisk helse blant barn og unge (Heiervang et al., 2007; Heyerdahl, 2003; Obel et al., 2004; Van Roy, Groholt, Heyerdahl, & Clench-Aas, 2006). SDQ spørreskjema er normert for begge kjønn mellom 4 – 16 år (Goodman, 1997).

I denne studien er delskalaen emosjonelle problemer, heretter omtalt som emosjonelle vansker, brukt. Høy skåre viser til høyere andel av emosjonelle vansker. Minimum skåre er 5

og total skåre på delskalaen er 15. De ulike utsagnene er: ”klager ofte over hodepine, vondt i magen eller kvalme”, ”ofte lei seg, nedfor eller på gråten”, ”nervøs eller klengete i nye situasjoner, lett utrygg”, ”redd for mye, lett skremt”, ”har mange bekymringer, virker ofte bekymret”. Data for emosjonelle vansker hos barn er hentet fra 543 foreldre ved T1 og 335 ved T4. Enkelte analyser opererer med noe ulik N fordi analyser ved bruk av to tidspunkt bare vil inkludere de som har besvart utsagnene både ved T1 og T4. Dette gjøres for å inkludere høyest mulig antall barn for å øke representativiteten.

Reliabilitet og validitet

Reliabilitet og validitet har i tidligere undersøkelser blitt vurdert som tilfredsstillende, og best for foreldreversjonen av SDQ (Goodman, 2001). Reliabilitetsanalyse av SDQ-skalaen emosjonelle vansker hadde i foreliggende undersøkelse en Cronbach alpha på .60 ved T1 og .43 ved T4. Den indre reliabilitetkoeffesienten av en skala er sensitiv til antall utsagn, særlig når disse er færre en ti (Asher, 1997). Tidligere bruk av SDQ i norske utvalg har vist Cronbach alpha nivåer mellom .66 - .78 (Heyerdahl, 2003). Alpha-nivået på siste måletidspunkt er lavt. Grunnen til dette var at to av de fem utsagnene korrelerte moderat med hverandre og lavt med de andre utsagnene. Av sammenligningsgrunner ble alle fem utsagnene i skalaen beholdt i sin opprinnelige form både på T1 og T4 og dette er på linje med hva andre oppfølgingsstudier har valgt å gjøre (Bohlin & Hagekull, 2009; Gazelle & Ladd, 2003).

“CHILD SOCIAL PREFERENCE SCALE” SOM MÅLEINSTRUMENT

Foreldrene fylte ut et skjema som handlet om barnas sosiale preferanser (Child Social Preference Scale, CSPS). Som beskrevet ble CSPS laget for å skille mellom barn som er sjenerte eller sosialt uinteresserte i nærvær av andre barn (Coplan et al., 2004). Foreldrene blir bedt om å besvare spørsmålet: ”I hvilken grad vil du karakterisere barnet på denne måten?” ved å gradere barnet på en fem punkts Likert-skala som er ankret med ”i liten grad” og ”i stor grad”. Syv av hele 11 utsagn er beregnet til å lade på sjenanse og de resterende 4 lader sosial uinteresse (Coplan et al., 2004). Minimum og maksimum skåre for delskalaen sjenanse var 7 - 35, og 4 – 20 for delskalaen sosial uinteresse.

Delskala: sjenanse

De syv utsagnene som beskriver sjenanse er:

1. Det ser ut som barnet ønsker å leke med andre barn, men er noen ganger engstelig også
2. Barnet vil avslå sosiale initiativ fra andre barn fordi hun/han er sjenert.
3. Barn tar ofte kontakt med andre barn for å leke (reversert).
4. Barnet "kretser" rundt andre barns lek uten å bli med i leken.
5. Det er sjelden mitt barn tar initiativ til lekeaktiviteter, med andre barn.
6. Barnet betrakter ofte andre barn i lek uten å nærme seg dem.
7. Selv om barnet ser ut til å ønske å leke med andre, er det noen ganger engstelig for å være sammen med andre barn.

Delskala: sosial uinteresse

Sosial uinteresse ble operasjonalisert gjennom følgende tre utsagn:

1. Det ser ut til at mitt barn ofte er tilfreds med å leke alene.
2. Mitt barn er like glad i å leke stille for seg selv, som å leke i grupper med andre barn.
3. Mitt barn er mest glad når han/hun leker med andre barn (reversert)
4. Hvis barnet mitt får velge, foretrekker det å leke med andre barn fremfor å leke alene (reversert).

Reliabilitet og validitet

Studier har vist at CSPS har gode psykometriske egenskaper (Coplan et al. 2004) og skalaen har blitt brukt i tidligere studier ved foreldrevurdering av sjenanse og sosial uinteresse (Coplan et al., 2008; Coplan & Armer, 2005; Coplan et al., 2004). Også i denne studien var reliabiliteten av de to skalaene tilfredsstillende. For CSPS sjenanse var $\alpha = .84$ ved både T1 og T4 og CSPS sosial uinteresse var $\alpha = .69$ ved T1 og $\alpha = .67$ ved T4. CSPS sosial uinteresse gir litt lavere alfanivå enn sjenanse, som er i samsvar med funn fra andre studier (Coplan et al., 2007; Coplan & Weeks, 2010b). Komponentanalysen av CSPS som ble foretatt med påfølgende rotasjoner, fremstilles i resultatkapittelet.

Selv om det er rapportert om gode psykometriske egenskaper for CSPS, har den kun blitt benyttet i en tidligere avhandling basert på det samme prosjektet som i denne studien (Kristiansen & Gravdal, 2008). For å benytte denne skalaen måtte spørsmålene først oversettes til norsk. Gjensidig oversetting fra engelsk til norsk og tilbake igjen ble utført av to personer med gode engelsk – og norskkunnskaper. Dette ble gjort for å forsøke sikre at skalaene gir samme mening og innhold som de originale.

STATISTISKE ANALYSER

De statistiske analysene som foreligger, har blitt gjennomført ved bruk av statistikkprogrammet SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) for Windows, versjon 18.0. For å finne svar på hypotesene som er bakgrunn for problemstillingene og forskningsspørsmålene i denne studien, ble det utført komponentanalyser, korrelasjonsanalyser, enveis-og toveis variansanalyser og kovariansanalyse. Regresjonsanalyser ble utført for å kontrollere funn fra variansanalysen, men ble ikke videre benyttet som materiale.

Deskriptive data presenteres i form av gjennomsnitt og standardavvik. Korrelasjonsanalyser ble brukt for å studere bivariate sammenhenger mellom uavhengige og avhengige variabler. Med toveis variansanalyser studeres hovedeffekter og interaksjonseffekter for de aktuelle variablene.

Ved utførelse av toveis mellomgruppe ANOVA vil utforskning av signifikante interaksjoner lede til gjennomføringen av post-hoc tester for å undersøke gruppeforskjeller (Baron & Kenny, 1986). Primært ble Tukeytest brukt som post-hoc test. I likhet med andre studier (for eksempel Coplan & Weeks 2010b), blir en mindre streng post-hoc test, Fisher's least significant difference (LSD), også benyttet. LSD korrigerer ikke for antall tester, men ble anvendt for å utforske tendenser som ikke ble signifikante ved Tukeytest. Ved interaksjoner mellom sosial tilbaketrekningssgrupper vil enveis variansanalyse benyttes for å utforske ulike gruppekombinasjoner mer inngående.

Kovariansanalyse ble foretatt for å studere innvirkningen av mulige relevante variabler som kan tenkes å virke inn på emosjonelle vansker ved T4, i dette tilfelle tidligere rapporterte emosjonelle vansker ved T1. Skalaen for emosjonelle vansker hadde ikke normalfordelte residualer og ble derfor også forsøkt analysert med log transformasjon. Dette hadde imidlertid

ingen innvirkning på resultatene, slik at undersøkelser forholdt seg til data uten denne transformasjonen.

PRELIMINÆR BEARBEIDING AV DATA

CSPS sjenanse og sosial uinteresse

Skalaen har flere utsagn i reversert form for å oppdage tilfeldig respondering. Disse utsagnene ble reversert etter å ha fjernet tydelige ulogiske responser. De syv utsagn som er ment å lade på sjenanse, ble slått sammen til en totalskåre. Fire utsagn for sosial uinteresse utgjorde en totalskåre for den andre. De respondentene som ikke hadde besvart alle utsagn, ble ekskludert og derav ble N redusert tilsvarende.

Utvikling av sosial tilbaketrekningssgrupper

Noen analyser er utført med hele utvalget, mens flesteparten av dataanalysene vil være basert på identifiserte undergrupper av sosial tilbaketrekning. I følge Asendorpf (1990) finnes det en tredje gruppe av sosial tilbaketrekning. Han kaller denne formen for unngåelsesgruppen på grunnlag av at dette er barn som er antatt å ha en lav motivasjon for sosial tilnærming, kombinert med en høy motivasjon for unngåelse. Denne tredje gruppen ikke er inkludert i den sosiale preferanseskalaen. Foreldre kunne vurdert barna sine til å inneha både høy grad av sjenanse og sosial uinteresse, og det ble derfor laget eksklusive grupper bestående av de som enten ble vurdert til å ha høy grad av sjenanse eller sosial uinteresse.

Det ble laget en variabel, kalt sosial tilbaketrekning som besto av to undergrupper/nivåer. Sjenansegruppen består av barn som befant seg over 70 persentil for CSPS' sjenanseskala og under median på CSPS skalaen for sosial uinteresse. Gruppen med sosial uinteresse besto av barn som befant seg over 70 persentil på CSPS' sosial uinteresseskala og under median på CSPS' sjenanseskala. Grenseverdien over 70 persentil som disse gruppene er generert ut ifra, er basert på tidligere studier som har brukt de øvre 15 % (Coplan, Debow, Schneider, & Graham, 2009). Siden disse studiene har vært preget av veldig lav N, gjøres det her et forsøk på å kompensere for dette, ved å anvende en litt mildere terskel for disse "ekstremgruppene".

Det ble også laget en "normalgruppe" som viste lav grad av sosial uinteresse og lav grad av sjenanse slik at denne gruppen kunne brukes som sammenligningsgrunnlag ved analysene av

emosjonelle vansker. Mye av tidligere forskning relatert til sosial tilbaketrekning, har fokusert på sammenligning mellom ekstreme grupper av sosiale versus usosiale, eller hemmede versus uhemmede barn (Coplan et al., 2009; Kagan, 1997). Dette kan påvirke tolkninger av resultatene, ved at forskjeller kan tilskrives til unike karakteristikk ved sammenlikningsgruppen. Det ble derfor i inneværende studie etablert en gruppe som var under median for sosial uinteresse og under median på sjenanse som dermed fungerte som en sammenlikningsgruppe, gruppeinndelingen er illustrert nedenfor i tabell 3..

Tabell 3: To sosial tilbaketrekningssgrupper og en sammenlikningsgruppe

		CSPS Sjenanse	
		Høy	Lav
CSPS sosial uinteresse	Høy	*	Sosial uinteressegruppen N=94
	Lav	Sjenansegruppen N=94	Sammenlikningsgruppen N=118

*En gruppe av høy grad av både sosial uinteresse og sjenanse vil ikke bli undersøkt i denne studien.

Av de barna som oppfylte kriterium for å være del av en sosial tilbaketrekningssgruppe, var gjennomsnittsalderen ved første tidspunkt 4 ½ år og ved siste 7 ½ år.

SDQ emosjonelle vansker

Før anvendelse av SDQ- skalaen ble enkelte spørsmål reversert slik at høyere skåre stod for høyere grad av vansker. I analysene hvor det blir brukt data fra både T1 og T4, blir utvalget noe mindre på grunn av frafall, og fordi foreldre ved SDQ emosjonelle vansker må ha besvart på alle fem utsagn, ved begge tidspunktene. Det ble gjort forsøk på å erstatte missing med gjennomsnittsverdier, men dette utgjorde ingen forskjell, så totalskåren som ikke kompenserte for frafall, ble beholdt.

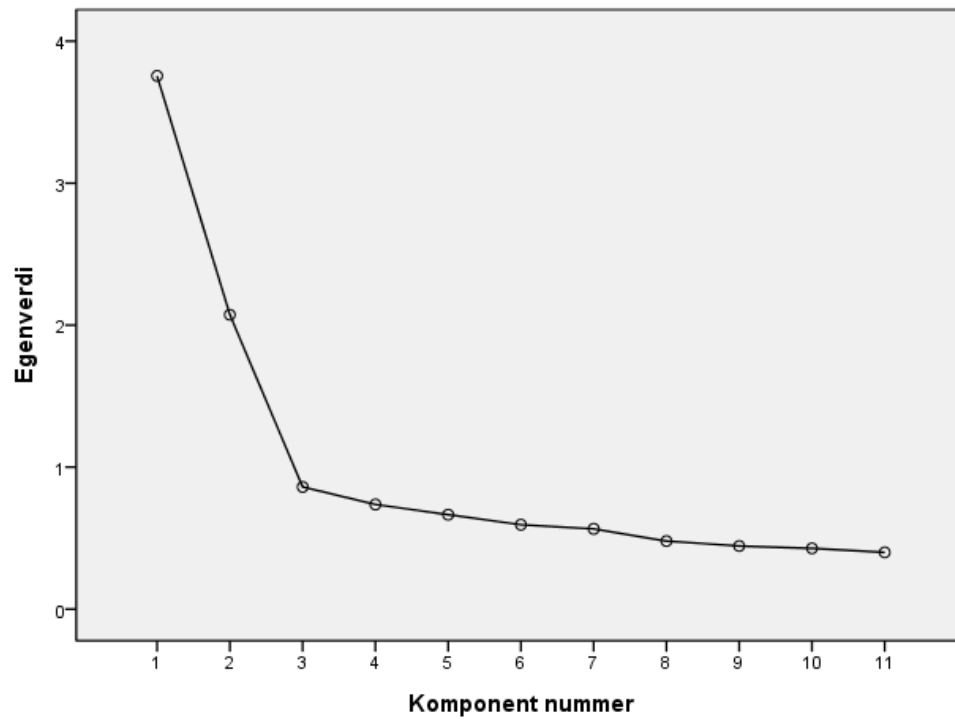
RESULTATER

A: GIR STUDIEN GRUNNLAG FOR Å SKILLE MELLOM DE TO FORMENE FOR SOSIAL TILBAKETREKNING?

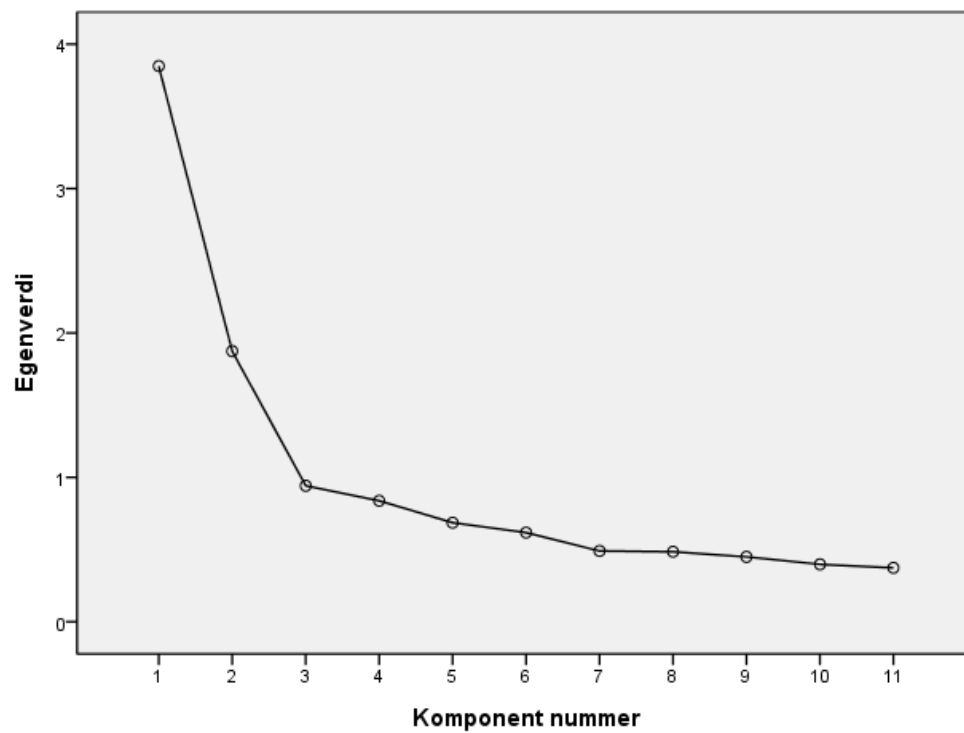
Eksplorerende prinsipal komponentanalyse (PC) ble utført på de 11 utsagnene som består av både CSPS sjenanse og CSPS sosial uinteresse for å undersøke om utsagnene ladet på to ulike komponenter. Dette ble gjort for begge tidspunktene, og resultatene fra de to komponentanalysene fremstilles etter hverandre.

Prinsipal komponentanalyse (PC) etter Kaiser's kriterium (egenverdi > 1) (Kaiser, 1974) av data på T1 og T4 gav henholdsvis 53 % og 52 % total forklart varians. Etter rotasjon (varimax) var fordelingen av variansen 33 % for den ene komponenten og 20 % på den andre ved T1 og 33 % og 19 % på T4. Som illustrert i figur 1 og 2 viste screeplot ved både T1 og T4 en tydelig knekk etter den andre komponenten. Den roterte løsningen viste en struktur hvor begge komponentene viste sterke ladninger ($>.3$), i tillegg til at de i hovedsak ladet på en komponent som stemmer med at det var flest utsagn som ladet på den ene skalaen (sjenanseskalaen). Resultatene fra disse komponentanalysene samsvarer med tidligere forskning på CSPS (Coplan et al., 2004) hvor utsagnene som var ment å måle sjenanse, lader på en komponent, og utsagnene for sosial uinteresse lader på den andre komponenten.

Figur 1: Komponentanalyse av hele skalaen CSPS ved T1

Figur 2: Komponentanalyse av hele skalaen CSPS ved T4

B: HAR DE SJENERTE BARNA HØYERE GRAD AV EMOSJONELLE VANSKER ENN DE SOSIALT UINTERESSERTE BARNA?

Tabell 4 viser resultater fra Pearson korrelasjonsanalyse utført mellom foreldres vurderinger av barnas emosjonelle vansker og sosiale tilbaketrekning for hele utvalget. Sjenanse korrelerte høyest med emosjonelle vansker, men utviste kun lav korrelasjon når det ble vurdert ved to ulike tidspunkt. Det var ingen signifikante korrelasjoner mellom sosial uinteresse og emosjonelle vansker vurdert for hele utvalget, verken når dette ble målt ved første eller siste måletidspunkt. Emosjonelle vansker korrelerte moderat over to tidspunkt.

Tabell 4: Pearson korrelasjonskoeffesienter mellom – og innen type sosial tilbaketrekning og emosjonelle vansker for hele utvalget

		Emosjonelle vansker		Sjenanse		Sosial uinteresse	
	Tidspunkt	T1	T4	T1	T4	T1	T4
Emosjonelle vansker	T1						
	T4	.38 **					
Sjenanse	T1	.38**	.19**				
	T4	.27**	.39**	.44**			
Sosial uinteresse	T1	.03	.06	.12**	.08		
	T4	-.03	.11	.02	.22**	.43**	

** p <.01.

Sosial tilbaketrekningsgrupper og emosjonelle vansker ved første tidspunkt

Øvrige analyser benyttet de genererte sosial tilbaketrekningsgruppene (jfr. metodekapittelet). Enveis mellomgruppe variansanalyse med den kategoriserte variabelen sosial tilbaketrekning som uavhengig variabel og emosjonelle vansker som avhengig variabel ved første tidspunkt viste at det var en statistisk signifikant forskjell ved $p < .05$ nivå mellom sjenanse, sosial uinteresse og sammenlikningsgruppen med hensyn til emosjonelle vansker $F(2, 303) = 16,8$, $p < .01$. Effektstørrelsen, kalkulert ved å bruke kvadratisk eta, viser 0.1 som i følge Cohen (1988) er vurdert som en moderat effekt. Post-hoc sammenlikning ved Tukey kontrasttest indikerer gjennomsnittet av emosjonelle vansker var vesentlig lavere ($-.85$, $p < .01$) for sosial uinteressertgruppen ($M = 5,52$, $SD = .98$) enn for sjenansegruppen ($M = 6,37$, $SD = 1,75$). Den gjennomsnittlige forskjellen i emosjonelle vansker var signifikant ($.91$, $p < .01$) mellom sjenansegruppen og sammenlikningsgruppen ($M = 5,47$, $SD = .84$). Det var ingen vesentlig forskjell mellom sosialt uinteressertgruppen og sammenlikningsgruppen.

C: GIR SOSIAL TILBAKETREKNING VED ETT TIDSPUNKT ØKT GRAD AV EMOSJONELLE VANSKER TRE ÅR SENERE?

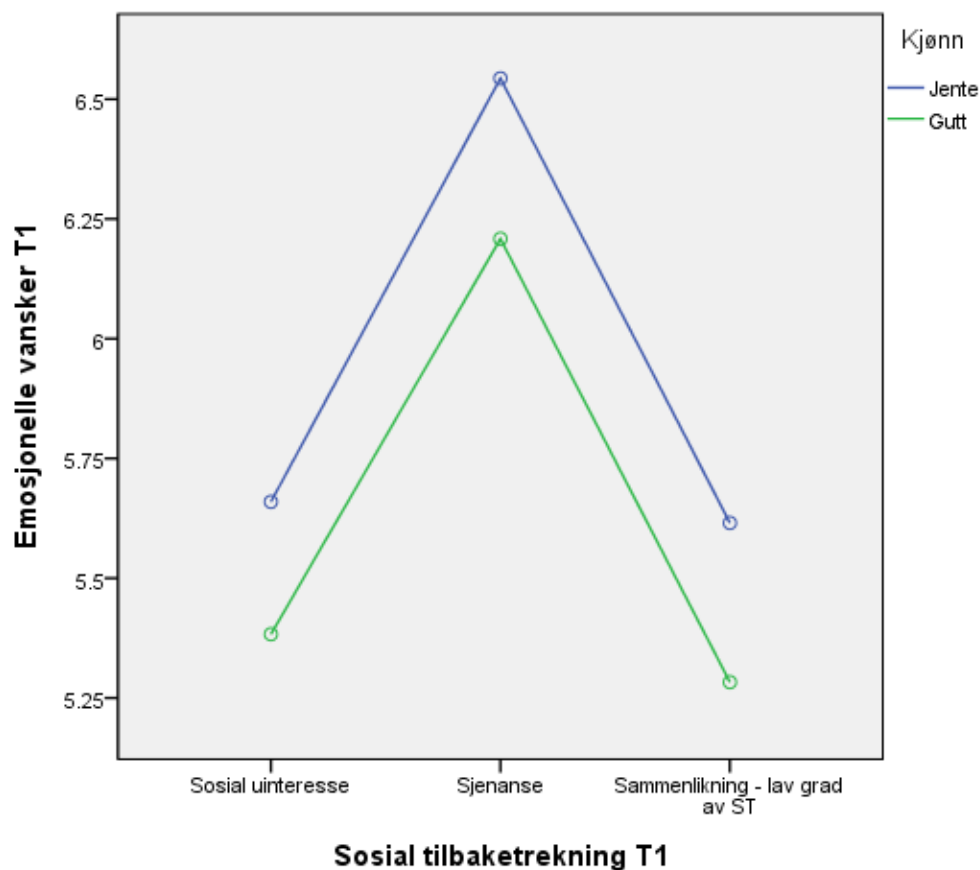
En enveis mellomgruppe kovariansanalyse ble utført for å sammenligne grad av emosjonelle vansker ved siste måletidspunkt for sosial tilbaketrekningsgruppene, med sammenlikningsgruppen. Ettersom det nå var gått tre år siden første måling av emosjonelle vansker, ble den første vurdering av dette brukt som kovariat i analysen. Det ble sjekket at ikke analysen brøt antakelsene om normalitet, linearitet, homogenitet av varians, homogenitet av regresjonshelning, og hvorvidt den innebar en reliabel måling av kovariaten. Etter å ha tilpasset for tidligere emosjonelle vansker, var det ingen statistisk signifikant forskjell mellom gruppene og emosjonelle vansker ved siste tidspunkt, $F(2, 169) = .260$, $p = .77$. Det ble gjort en beregning av effektstørrelsene med partiell eta squared. I følge Choen (1988) kan størrelsene for dette effektmålet tolkes som små ved .01, medium ved .06 og store ved .14. Emosjonelle vansker ved første tidspunkt var sterkt forbundet med emosjonelle vansker ved siste tidspunkt, indikert ved en effektstørrelse på .14.

D: KAN KJØNN VIRKE SOM EN MODERATOR MELLOM SOSIAL TILBAKETREKNING VED ETT TIDSPUNKT OG EMOSJONELLE VANSKER VED SAMME TIDSPUNKT, OG TRE ÅR SENERE?

EMOSJONELLE VANSKER MÅLT VED SAMME TIDSPUNKT (T1)

Univariat ANOVA mellom emosjonelle vansker som avhengig variabel og med fullfaktorielt design med sosial tilbaketrekning og kjønn ved T1, gir en hovedeffekt av kjønn $F(1,300) = 5$, $p < .05$, effektstørrelse $= .016$. Som figur 3 viser representerte jenter høyest grad av emosjonelle vansker uavhengig av sosialtilbaketrekningsgruppe. Mellom de to formene for sosial tilbaketrekning $F(1,300) = 17,4$, $p < .01$, effektstørrelse $= .104$, var høyeste grad av vansker knyttet til sjansegruppen uavhengig av kjønn. Analysen av T1 viser ingen interaksjonseffekt mellom kjønn og form for tilbaketrekning $F(2, 300) = .018$, $p = .98$.

Figur 3: Kjønn og sosial tilbaketrekning (ST) vurderte emosjonelle vansker ved samme tidspunkt

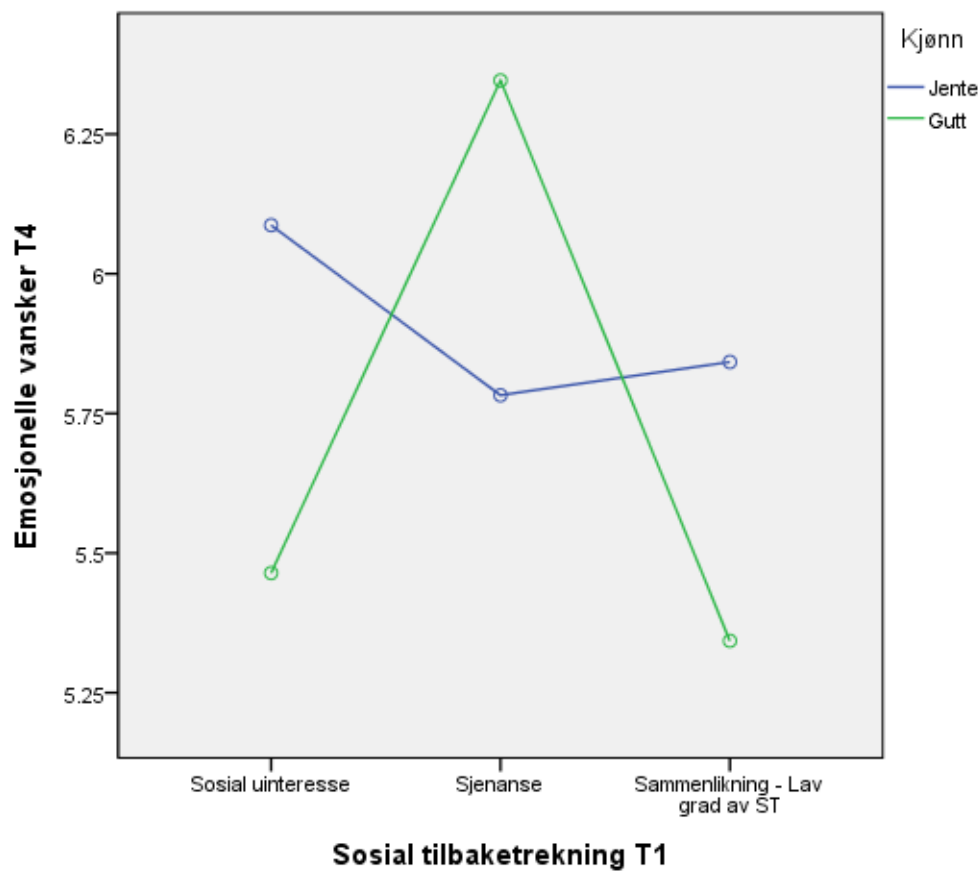

EMOSJONELLE VANSKER MÅLT TRE ÅR ETTER FØRSTE MÅLING (T4)

Korrelasjonsanalysen som er fremstilt i tabell 4, viste lav korrelasjon mellom grad av emosjonelle vansker ved T4 og grad av sjenanse ved T1, men ingen samvariasjon når det gjaldt sosial uinteresse. Spørsmålet er om dette er korrelasjoner som varierer og endrer seg ettersom kjønn blir inkludert som en uavhengig variabel. Toveis variasjonsanalyse (ANOVA) av kjønn og sosial tilbaketrekning med sammenlikningsgruppe ved T1 og emosjonelle vansker ved T4 ble utført. De uavhengige variablene var sosial tilbaketrekning med to nivåer (sjenanse eller sosial uinteresse) og kjønn. Den avhengige variabelen var skårer på emosjonelle vansker målt etter tre år.

Toveis variansanalyse av kjønn og sosial tilbaketrekning ved T1 og emosjonelle vansker ved T4 viser en interaksjonseffekt som er signifikant ($F(2, 167) = 5.0, p < .01$), med en effektstørrelse på .057. Altså varierte grad av emosjonelle vansker og type sosial tilbaketrekning etter kjønn. De tre gruppene gav uavhengig kjønn en tilnærmet signifikant hovedeffekt, $F(2, 167) = 3.0, p = .053$. Ingen hovedeffekt av kjønn alene. Figur 4 illustrerer interaksjonen mellom sosial tilbaketrekning og kjønn.

Figur 4: Interaksjonseffekt mellom sosial tilbaketrekning ved T1 og kjønn for emosjonelle vansker etter tre år fra første måling.

Figur 4 og F verdiene i ANOVA viser tydelig at linjene ikke er parallelle noe som kjennetegner en interaksjonseffekt. Vi kan imidlertid ikke se ut fra dette hvorvidt forskjellen mellom kjønn, innad i hver sosial tilbaketrekningsgruppe var statistisk signifikant. Kilden til forskjellene ble utforsket gjennom videre analyser hvor det ble spesifisert flere grupper. Tabell 5 viser seks forskjellige grupper som ble laget for å se hvilket kjønn i hvilke grupper som skilte seg fra hverandre, sammenlikningsgruppen inkludert. Sjenanse og sosialt uinteressertgruppene bestod av omtrent like mange barn, mens den største gruppen var gutter i sammenlikningsgruppen.

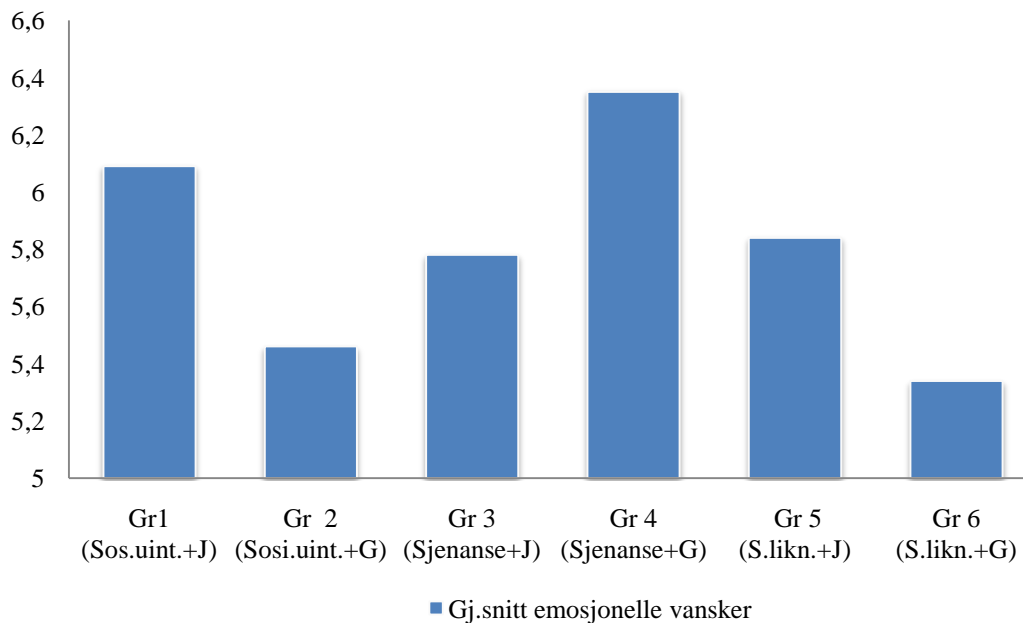
Tabell 5: Ulike kombinasjoner av sosial tilbaketrekning, sammenlikningsgruppe og kjønn.

	Sosial uinteressegr.	Sjenansegr.	Sammenlikningsgr.
Jenter	Gr 1 (N=28)	Gr 3 (N=26)	Gr 5 (N=35)
Gutter	Gr 2 (N=23)	Gr 4 (N=23)	Gr 6 (N=84)

En enveis ANOVA mellom emosjonelle vansker ved T4 og de ulike seks gruppene gav mulighet for en kontrasttest. Som tabell 6 og figur 5 illustrerer, indikerte Tukey post-hoc test en forskjell mellom gutter som er sosialt uinteressert (Gr 2: $M= 5.46$, $SD= .96$) og gutter med sjenanse (Gr 4: $M= 6.35$, $SD= 1.33$), og denne forskjellen når et statistisk signifikant nivå. Gutter med sjenanse (Gr 4: $M= 6.35$, $SD=1.33$) hadde gjennomsnittlig et signifikant høyere nivå av emosjonelle vansker enn gutter i sammenlikningsgruppen (Gr 6: $M=5.34$, $SD=.68$). Med andre ord indikerer det å være gutt med sjenanse, større grad av emosjonelle vansker, enn hvis man er gutt og er sosialt uinteressert, eller gutt med lav grad av sosial tilbaketrekning (sammenlikningsgruppe).

I tillegg til de forskjellene Tukeytesten registrerte, viste kontrasttest med Fisher's least significant difference (LSD) en statistisk signifikant forskjell ($p<.05$) i nivå av emosjonelle vansker mellom jenter (Gr 1: $M=6.09$, $SD= 1.24$) og gutter (Gr 2: $M=5.46$, $SD=.96$) som tilhørte sosialt uinteressertgruppen. Forskjellen indikerte at sosialt uinteresserte jenter tenderer til høyere grad av emosjonelle vansker enn sosialt uinteresserte gutter. Jenter som var sosialt uinteresserte, skilte seg ikke vesentlig i forhold til jenter som var sjenerte eller som var i sammenlikningsgruppen. For barna med et lavt nivå av sosial tilbaketrekning (sammenlikningsgruppen) viser LSD en tendens til at jenter (Gr 5: $M=5.84$, $SA =1.01$) generelt har mer emosjonelle vansker enn gutter (Gr 6: $M=5.34$, $SD= .68$).

Figur 5: Sammenligning gjennomsnittlige emosjonelle vansker for kjønn i de ulike sosiale tilbaketrekingsgruppene

Tabell 6: Posthoc sammenligninger mellom kjønn innad og mellom hver gruppe.

	Gr 1 (Sos.uint+ J)	Gr 2 (Sos.uint + G)	Gr 3 (Sjenanse + J)	Gr 4 (Sjenanse + G)	Gr 5 (S.likn + J)	Gr 6 (S.likn + G)
Gr 1 (Sos.uint+ J)		.62 [°]	.30	-.26	.24	.74 ^{°°}
Gr 2 (Sos.uint + G)			.32 [°]	-.88 ^{*°°}	-.38	.12
Gr 3 (Sjenanse + J)				-.56	-.06	.44
Gr 4 (Sjenanse + G)					.50	1.0 ^{**°°}
Gr 5 (S.likn. + J)						.50 [°]
Gr 6 (S.likn + G)						

*Gjennomsnittsforskjellen er signifikant, $p < .05$ ved Tukey kontrasttest. ** Tukey, $p < .01$.

[°]Gjennomsnittsforskjellen er signifikant, $p < .05$ ved LSD test. ^{°°} LSD, $p < .01$.

DISKUSJON

Denne studiens formål var å utforske sjenerte barn versus sosial uinteresserte barn og deres emosjonelle tilpasning. Resultatene bekrefter at det finnes grunnlag for å behandle sjenanse og sosial uinteresse som to ulike konstrukter i tidlig barndom. Målt på samme tidspunkt representerte sjenanse en større risiko for emosjonelle vansker enn sosial uinteresse. Funnene indikerte en interaksjon mellom kjønn og de to formene for sosial tilbaketrekning når emosjonelle vansker ble målt etter tre år. Sjenerte gutter viste da høyere grad av emosjonelle vansker i forhold til sjenerte jenter. For de av barna som var sosialt uinteressert, viste resultatene tegn på at det ved siste måletidspunkt også i denne gruppen var en forskjell mellom kjønnene med hensyn til emosjonelle vansker. Hvordan kan vi så forstå disse funnene?

ET SKILLE MELLOM SJENANSE OG SOSIAL UINTERESSE I BARNDOMMEN

Selv om et skille mellom sosial uinteresse og sjenanse har blitt bekreftet over de siste tre tiår i voksenalder (Cheek & Buss, 1981), har man manglet evidens for dette skillet i tidlig barndom og tidlig skolealder (Coplan & Armer, 2007). De foreliggende resultatene gir støtte til at foreldre er egnet som informanter for å differensiere mellom sjenanse og sosial uinteresse både for barn i barnehage og i skolealder. Utsagn fra The Child Social Preference Scale viste seg ikke å være overlappende, men ladet på to ulike domener. Domenene var i overensstemmelse med de to undergruppene av sosial tilbaketrekning som denne studien omhandler; sjenerte og sosialt uinteresserte barn. Funnet stemmer således overens med tidligere studier (Coplan et al., 2004; Coplan & Weeks, 2010). Som beskrevet innledningsvis baserer sosial preferanseskalaen seg på en forståelse av at sosial uinteresse og sjenanse har forskjellige motivasjonelle prosesser til grunn for sosial tilbaketrekningen. Resultatet viste derav at den anvendte metoden var egnet til å skille mellom ulike typer motivasjon for sosial tilbaketrekning. Korrelasjonsanalysene viste i tillegg lav samvariasjon mellom sjenanse og sosial uinteresse ved både T1 og T4. Også dette er i overensstemmelse med studien til Coplan og medarbeidere (2004). Resultatene peker mot at selv om sjenanse og sosial uinteresse er relatert, er de også adskillelige fenomener.

Resultatene bekrefter ikke hypotesen til Rubin og Asendorpf (1993) om økte vanskeligheter over tid i forhold til å differensiere mellom sjenanse og sosial uinteresse. Disse forfatterne argumenterte for at de sosialt uinteressertes lave sosiale unngåelsesmotivasjon kunne bli til høy unngåelsesmotivasjon over tid, og derav ligne mer på sjenanse. De foreliggende resultatene motstrider dette og gir en indikasjon på at sosial uinteresse ikke utviskes og forenes med sjenanse over tid.

Før Coplan og medarbeidere etablerte CSPS i 2004, fantes det ingen skala som skilte mellom det å ha lav interesse for sosial kontakt, og det å være engstelig for kontakt i barndommen. Som nevnt i introduksjonen har mangelen på konseptuel klarhet vist seg å begrense den vitenskaplige undersøkelsen av fenomenet sosial tilbaketrekning (Rubin et al., 2009). Blant annet foreligger det divergerende resultater med henhold til hvorvidt solitær-passiv atferd kan brukes som atferdsindikasjon for sosialt uinteresserte barn. Dersom den sosiale preferanseskalaen anerkjennes som et valid mål på sosial tilbaketrekning kan den brukes til å validere denne og andre omdiskuterte metoder. En svakhet ved tidligere studier er bruken av sosial tilbaketrekning som sekkebetegnelse. Det er derfor et tydelig behov for å etablere konkrete definisjoner som kan brukes som standard ved utforskning av dette fenomenet. Denne studien støtter bruken av sosial preferanseskala til å skille mellom sosial uinteresse og sjenanse i både barnehagealder og tidlig skolealder.

SOSIAL TILBAKETREKNING OG EMOSJONELLE VANSKER

EMOSJONELLE VANSKER VURDERT VED FØRSTE TIDSPUNKT

En antakelse forut for denne studien var at emosjonelle vansker ville være sterkere assosiert med sjenanse enn sosial uinteresse i barnehagealder. Resultater fra første måling, basert på barnehagebarn mellom ett og seks år, bekreftet denne antakelsen. Den ble videre støttet i analyser hvor barn som tilhørte sjenansegruppen, viste høyere grad av emosjonelle vansker i forhold til både sosialt uinteressertgruppen og barna i sammenlikningsgruppen. Forskjellen mellom sjenansegruppen og gruppen med de sosialt uinteresserte barna var ikke stor, men den var signifikant.

Hvordan kan man forstå at en form for sosial tilbaketrekning gir mer emosjonelle vansker?

Selv om det her er funnet en sammenheng mellom sjenanse og emosjonelle vansker, har ikke undersøkelsen grunnlag for å si noe om hvilke mekanismer som kan forklare dette. En rekke forklaringer kan imidlertid tenkes å ligge til grunn for en slik sammenheng. Det vil hos barn som utviser sosial tilbaketrekning og som har emosjonelle vansker, mest sannsynlig eksistere en rekke sårbarhets-, opprettholdende- og risikofaktorer som virker inn sammen med tilbaketrekningen. Det kan for eksempel være at aggressivitet, mangel på prososialitet og manglende sosial kompetanse hver for seg, eller sammen kan føre til avvisning fra jevnaldrende (Arbeau & Coplan, 2007; Bohlin & Hagekull, 2009). Det å bli ekskludert fra jevnaldergruppen kan oppleves som en emosjonell belastning. Det kan også gjøre at en ikke får utviklet sosial kompetanse på lik linje med sosiale barn. Carpendale og Lewis (2004) argumenterer for at sosial kompetanse i stor grad utvikles gjennom sosiale interaksjoner med andre. Det er flere forhold som kan gjøre at sosial uinteresse er formen for sosial tilbaketrekning hvor den sosiale kompetansen bli bedre utviklet enn hos de sjenerte barna. For det første kan de sosialt uinteresserte være for seg selv innad i jevnaldergruppen, mens sjenerte har en tendens til å trekke seg vekk fra jevnaldergruppen. For det andre kan sosialt uinteresserte tendere til å være sosiale med andre når tilbudet er fristende nok, og har vist å snakke mer enn sjenerte når de først er i sosiale interaksjoner (Asendorpf & Meier, 1993).

Forskjellen mellom sjenanse og sosial uinteresse i forhold til emosjonelle vansker, kan reflektere ulike mestringsstrategier på de utfordringene barnet har stått i, og står overfor. Et sjenert barn kan ha opplevd gjentatte sosiale situasjoner hvor det har følt seg engstelig eller blitt avvist. Dette kan ha ført til at barnet begynner å bekymre seg for at nye slike hendelser skal oppstå. Resultatet kan bli en emosjonsfokusert mestringsstrategi (Lazarus & Folkman, 1984). Denne kan som nevnt bestå i at det sjenerte barnet forsøker å unngå situasjoner som vekker engstelse. Hvis et barn er engstelig for sosiale situasjoner, skal det godt gjøres å klare unngå nye situasjoner, ettersom det i skole og barnehage omgir seg med andre barn mesteparten av dagen. Når den ene mestringsstrategien man kjenner, til ikke fungerer, kan dette oppleves emosjonelt vanskelig.

Sjenerte barn står i følge Asendorpfs teori (1993) i en kontinuerlig konflikt. De strever med å nå målet som er å være sosial med andre, mens de holdes tilbake av en engstelighet eller redsel for å bli evaluert negativt. En slik motivasjonskonflikt beskriver ikke de sosialt uinteresserte barna. De kan i motsetning til de sjenerte lettere finne frem til sitt mål; å være for seg selv. I lys av slik tenkning kan sosial tilbaketrekning enten fortone seg som en konflikt uten enkel løsning, eller som en tilværelse hvor det å være alene er tilfredsstillende nok i seg selv. I tråd med denne tankegangen vil det være naturlig at sjenerte barn er mer sårbare overfor jevnaldrendes reaksjoner, som for eksempel avvising, enn de sosialt uinteresserte. En sårbarhet for avvising kan som Asendorf (1993) beskrev, øke barnets underlegenhet ovenfor andre, som igjen kan gi økt negativ selvevaluering og forsterke tilbaketrekningen.

Kanskje er det slik at de sosialt uinteresserte, som i mindre grad kan tenkes å affekteres av avvising, også blir mindre avvist? Chen (2010) hevder at atferden til sosialt uinteresserte, i motsetning til atferden til sjenerte, godtas i større grad fordi dette er en aleneatferd som er selvvalgt. Det kan også være at atferden til de sosialt uinteresserte gir færre negative reaksjoner fordi sosial uinteresse kan bli oppfattet som mindre problematisk i førskolealder. I den alderen er det mer typisk at barn leker alene eller driver parallell lek. Arbeau og Coplan (2007) undersøkte førskolelæreres holdninger overfor hypotetiske vignetter av sosialt uinteresserte og sjenerte barn. De fant at lærerne var mer tolerante overfor barn som var beskrevet som sosialt uinteresserte, fremfor sjenerte. I motsetning til dette fant en studie derimot at barnehagebarn vurderte sjenerte barn som mer attraktive lekekamerater enn de sosialt uinteresserte barna (Coplan et al., 2007). I de to sistnevnte studiene foretok imidlertid barna sine vurderinger på bakgrunn av hypotetiske forestillinger, noe som gjør det mer usikkert om funnene reflekterer virkeligheten.

I lys av trygghetssirkelen utviklet av Marvin, Cooper, Hoffman og Powell (2002) kan foreldre med et mer engstelig barn tendere til å tilpasse seg barnets behov for beskyttelse. De kan bli delaktig i aktiveringen av barnets tilknytningssystem også i situasjoner hvor barnets utforskningssystem kunne vært utfordret. Flere har funnet at foreldre til sjenerte barn kan tendere til en overbeskyttende foreldrestil (Rubin, Burgess, & Hastings, 2002; Rubin et al., 2009). Dette kan være med å opprettholde den hemmede atferden til de sjenerte som igjen kan styrke foreldres beskyttelsestendens ytterligere. En slik negativ spiral kan tenkes å bidra som opprettholdende faktor for både sjenanse og emosjonelle vansker.

Barn som er sosialt tilbaketrukkne, kan tenkes å være en risikofaktor for utvikling av vansker. For barn i barnehagen viser disse resultatene at dette både stemmer og ikke stemmer. De viser at for sjenerte barn er dette assosiert med emosjonelle vansker, mens en lignende assosiasjon ikke er å finne for de sosialt uinteresserte barna. Forklaringsalternativer som ulik grad av aksept i jevnaldergruppen, mangel på mestringsstrategier, og foreldres overbeskyttelse, er trolig ikke gjensidig utelukkende faktorer, da en gjensidig og kontinuerlig transaksjon mellom barnets atferd og en rekke faktorer i miljøet vil være den mest sannsynlige forklaringen på emosjonelle vansker.

I hvilken grad er det er grunn til å stole på disse funnene?

Det er få som har undersøkt forholdet mellom sjenanse, sosial uinteresse, og emosjonelle vansker for så små barn. Dette gjør det vanskeligere å vite om funn basert på denne undersøkelsen er i samsvar med det andre ville ha funnet. I følge Coplan og Weeks (2010b) er sjenanse i større grad enn sosial uinteresse forbundet med emosjonelle vansker. Inneværende studie operasjonaliserte emosjonelle vansker på en liknende måte som i den nevnte studien. Et slikt samsvar støtter påliteligheten av resultatene. Sjenanse og sosial uinteresse er også vurdert ut fra den samme skalaen som både Coplan og medarbeidere (2004), samt Coplan og Weeks (2010b) anvendte. Den sistnevnte studien anvendte også grupper av sjenerte og sosialt uinteresserte i sin undersøkelse, men disse var av en mer ekstrem natur enn i foreliggende studie. I denne studien kan gruppene knapt omtales som ekstreme, noe som kan bety at forskjeller vises selv når barna ikke er ”ekstreme” i sin atferd. Emosjonelle vansker er her vurdert hos barn fra de er ett år gamle, og som beskrevet innledningsvis støter man på et validitetsproblem ved vurdering av emosjonelle vansker hos små barn. Det kan være at enkelte sjenerte barn viste høyere emosjonelle vansker akkurat i tiden før foreldre vurderte disse vanskene, men at vanskene i seg selv var forbigående.

I denne studien er både barnas atferd og utfallsvariabelen emosjonelle vansker vurdert av foreldre. Det kan være en styrke, men på den andre siden går man glipp av å kunne vurdere hvordan barnet fungerer i barnehagen. Som nevnt i innledningen, fant Asendorpf (1993) at kun sjenanse grunnet frykt for evaluering i jevnaldergruppen var assosiert med emosjonelle vansker. I foreliggende studie er sjenanse operasjonalisert slik at det ikke skilles mellom barn som er sjenerte overfor kjente jevnaldrende, versus fremmede barn. I denne studien er altså sjenanse overfor jevnaldrende generelt assosiert med emosjonelle vansker. Ettersom foreldre

også er til stede når barnet møter andre jevnaldrende som de ikke kjenner fra før, kan bruken av foreldreinformanter i denne studien representere en fordel. Dette er med på å styrke validiteten av funnene.

En studie undersøkte mulig overlapping mellom sjenanse og et mål med en tilnærmet lik avhengig variabel som i denne studien, hos tre til fire år gamle barn. De fant ingen tegn til at emosjonelle vansker og sjenanse var to sider av samme fenomen (Lemery, Essex, & Smider, 2002). Selv om ikke den nevnte studien fant en overlap mellom spørsmål som ble brukt for å vurdere sjenanse og emosjonelle vansker, så kan det ikke utelukkes at emosjonelle vansker er nært forbundet med det å være sjenert. Noen hevder at ulike affekter som skam, skyld, forlegenhet og stolthet er sterkt relatert til sjenanse, og nettopp kan være ulike versjoner av samme fenomen (Tomkins, 1963, ref. i Crozier, 2010). Enkelte hevder at sjenanse ikke er en emosjon (Tracy & Robins, 2004), mens andre viser til at det kan være en miks av ulike affekter (Crozier, 2010). På den andre siden kan man si at hvis emosjonelle vansker er en del av sjenanse, burde det ikke finnes store forskjeller mellom jenter og gutter som er sjenerte. En annen analyse i foreliggende studie viste en signifikant forskjell mellom kjønn innad i sjenansegruppen, noe som derfor kan være et argument mot at sammenhengen skyldes overlappende utsagn.

SOSIAL TILBAKETREKNING OG EMOSJONELLE VANSKER TRE ÅR ETTER FØRSTE MÅLETIDSPUNKT

På bakgrunn av tidligere studier (Findlay, Coplan, & Bowker, 2009; Gilliom & Shaw, 2004) hadde denne studien en hypotese om at grad av emosjonelle vansker ville være høyere for sjenerte enn sosialt uinteresserte. Resultatene bekrefter ikke hypotesen om at sjenerte fremdeles viser høyest grad av vansker. Resultatene viste at den sosiale tilbaketrekningsgruppen barnet tilhørte ved første måletidspunkt, ikke ga noen signifikant hovedeffekt tre år etter når emosjonelle vansker ved første tidspunkt var kontrollert for.

Funnene kan tyde på at emosjonelle vansker har økt for alle gruppene over tre år, og økningen har gjort at gruppene har tilnærmet seg hverandre i nivå. Både sjenanse og sosial uinteresse har endret seg slik at det ikke lenger er en signifikant forskjell mellom dem. Dette er et interessant og overraskende funn. Ut fra studien som helhet er det vanskelig å tolke dette på noen annen måte, enn at resultatet kommer av at ulikheten i emosjonelle vansker mellom gruppene, blir utlignet av forskjeller innad i hver gruppe. Denne ulikheten innad i gruppene

kan skyldes kjønnsforskjeller. Denne tolkningen blir bekreftet gjennom en annen analyse som i det følgende vil bli beskrevet og diskutert.

KJØNN MODERERER RELASJONEN MELLOM SOSIAL TILBAKETREKNING OG EMOSJONELLE VANSKER

Resultatene viste en tydelig interaksjonseffekt av kjønn for sammenhengen mellom foreldrevurdert type av sosial tilbaketrekning ved første måletidspunkt og emosjonelle vansker målt etter tre år. Kjønn kan bli beskrevet som en moderatorvariabel fordi den forsterker forholdet mellom type sosial tilbaketrekning og grad av emosjonelle vansker. Samtidig kan sosial tilbaketrekning ansees som en moderator mellom kjønn og grad av emosjonelle vansker. Ved første måletidspunkt var det derimot ingen moderatoreffekt å se. Da emosjonelle vansker ble vurdert ved første måletidspunkt, ble det ved siden av en hovedeffekt for sosial tilbaketrekning, kun detektert en hovedeffekt av kjønn uavhengig av type sosial tilbaketrekning. Jenter viste generelt større grad av emosjonelle vansker enn guttene. Dette er i samsvar med tidligere funn (Achenbach, Edelbrock, & Howell, 1987; Carter et al., 2003) som viser at jenter generelt tenderer til mer internaliserende vansker enn gutter.

KJØNNSFORSKJELLER INNAD I SJENANSE OG SOSIALT UINTERESSERTGRUPPEN ETTER TRE ÅR

De sjenerte guttene

Det var tydelig at det å være sjenert gav høyest utslag i emosjonelle vansker ved første måletidspunkt. Etter tre år var det imidlertid kun de sjenerte guttene som skilte seg ut med hensyn til emosjonelle vansker. Dette samstemmer med andre studier som hevder at konsekvensene av sjenanse er større for gutter enn jenter (Booth-LaForce & Oxford, 2008; Coplan et al., 2004; Gazelle & Rudolph, 2004). Det ser altså ut til at gutter som er sjenerte, strever mer med sin sjenanse enn jentene. Det betyr at hvis barnet er sjenert, kan det være en sårbarhetsfaktor for videre skjevutvikling at barnet er gutt. På den andre siden fant Coplan og Weeks (2010b) ingen kjønnsforskjell i forhold til emosjonelle vansker. De fant derimot at gutter som var sosialt tilbaketrukkne, enten de var sjenerte eller sosialt uinteresserte, hadde større problemer med jevnaldrende enn de sosiale guttene. En mulig forklaring på forskjellen mellom studien til Coplan og Weeks (2010b) og denne studien kan være at førstnevnte

benyttet mer ekstreme grupper. Som beskrevet innledningsvis, kan kjønnsforskjeller lettere komme til syne ved moderate former for sosial tilbaketrekning i forhold til ekstreme (StevensonHinde & Glover, 1996).

De sosialt uinteresserte jentene

Ingen publiserte studier har funnet kjønnsforskjeller mellom jenter og gutter som er sosialt uinteresserte (Coplan & Weeks, 2010a). I denne studien finner man en tendens til at jenter blir vurdert til å ha litt større grad av emosjonelle vansker enn sosialt tilbaketrukne gutter. Det er forskjellen mellom disse som her er interessant, og ikke hvor stor grad av emosjonelle vansker de sosialt uinteresserte jentene har i seg selv. Disse jentene skiller seg ikke vesentlig fra jentene i sammenlikningsgruppen, hvor man også finner en tendens til forskjeller mellom jenter og gutter. Dette er som nevnt, forenelig med tidligere studier. Det som derimot ikke er kjent fra tidligere, er en kjønnsforskjellen hos barn som er sosialt uinteresserte. Ut ifra figur 4 og figur 5 kan det se ut som at jentene i den sosiale uinteressertgruppen er den undergruppen som viser størst økning i forhold til emosjonelle vansker fra første til siste måletidspunkt. Det kan ut ifra dette tenkes at den tendensen til større grad av emosjonelle vansker hos sosialt uinteresserte jenter enn sosialt uinteresserte gutter, ville blitt ytterligere forsterket med økt alder. Coplan og Weeks (2010b) fant at sosialt uinteresserte jenter opplevde flere vanskeligheter i forhold til sine klassekamerater enn sosialt uinteresserte gutter. Resultatene som vises i foreliggende studie kan reflektere en tendens til at det å være sosialt uinteressert for jenter, kanskje ikke er så ”ufarlig” over tid. Dette er foreløpig kun hypoteser som vil være svært interessant å utforske videre.

Det var først etter tre år at resultatene viste en tendens til at kjønn modererte forholdet mellom type sosial tilbaketrekning og emosjonelle vansker. Mulige forklaringer på dette vil i det følgende diskuteres.

Sosial tilbaketrekning gradvis mer synlig og gjenkjennelig for andre

Den konteksten barn befinner seg i, er i stadig endring, og en stor overgang i barnets liv er blant annet veien fra barnehagen til skolen. En forskjell mellom kjønnene innad i de sosiale tilbaketrekningssgruppene kom først til syne når flesteparten av barna hadde begynt på skolen. En manglende kjønnsforskjell innen gruppene ved første tidspunkt, kan skyldes at barna da gikk i barnehagen. Det kan være at karakteristikkene ved barnehagen kompenserer for at barnas sosiale tilbaketrukne atferd får fritt spillerom. Det er større voksentetthet i barnehagen. I skolegården vil sannsynligvis lek i friminuttene foregå på et større område med flere barn og færre voksne, enn i barnehagen. Dette kan gjøre det lettere for sosialt tilbaketrukne å trekke seg unna, uten at de blir fanget opp av lærere eller andre barn. Tilbaketrekningen kan i mindre grad være synlig overfor jevnaldrende og derav i mindre grad skape negative reaksjoner fra andre.

Ved første måletidspunkt er barna fra ett til fem år gamle, og derfor kan flere av barna ved dette tidspunktet ha hatt vanskeligere for å oppfatte barn som enten sjenerte eller sosialt uinteresserte. Som nevnt, fant en studie at første-klassinger hadde evne til å differensiere mellom sjenanse og sosial uinteresse hos jevnaldrende (Coplan et al., 2007). Det kan være nærliggende å anta at dette også vil gjelde de eldste barna i barnehagen, men hvorvidt småbarn skiller mellom sjenanse og sosial uinteresse, er foreløpig ikke utforsket. Yngre barn under tre år kan tenkes å verken inneha den kognitive kompetansen eller sosialiseringserfaringen til å skille disse. Dette er i samsvar med resultater som viser til at barn blir bedre og bedre til å huske informasjon om sosialt tilbaketrukne barn (Bukowski, 1990). Derav kan man anta at det er først når barnet klarer å differensiere mellom sjenanse og sosial uinteressere, at gutter som er sjenerte blir mindre akseptert av jevnaldrende.

Et annet aspekt er at samværet med andre jevnaldrende øker gradvis ettersom barnet blir eldre. Gjennom skolealderen tilbringer barn stadig mindre av fritiden med voksne (Ellis, Rogoff, & Cromer, 1981). Når et barn oppdager at andre bruker mer tid på jevnaldrende enn en selv, kan dette gi en negativ følelse av annerledeshet.

Tidsperspektivet på tre år innebærer at barna kan ha vært i gjennom en rekke ulike utviklingsmessige utfordringer. Det kan være utfordringer som tar ulik form etter hvilken kombinasjon av sosial tilbaketrekning og kjønn barnet har. I førskolealderen er det mindre gruppedannelse i forhold til når barna er i skolealder (Sroufe, Egeland, & Carlson, 1999). Fritiden foregår også mer med andre jevnaldrende av samme kjønn (Sroufe et al., 1999), som kan gjøre at type sosialt tilbaketrekning skaper ulik respons etter hvilket kjønn barnet har. Det kan bety at etter hvert som barnet blir eldre, stilles det økende krav til å innordne seg gjeldende normer innad i kjønnssegregerte grupper.

At den foreliggende studien viste at kjønnseffekt var synlig først tre år etter første datainnsamling, kan reflektere en endring i manifestasjonen av begge formene for sosial tilbaketrekning med årene. Foreløpig vet man lite om forløpet til barn som tidlig er vurdert som sosialt uinteresserte (Coplan & Weeks, 2010a). Det kan være at disse barna etter hvert blir mer interessert i andre barn og ønsker mer kontakt. Hvis jenter forsøker å bli inkludert i en etablert venninnegjeng, kan det føre til avvisning. Det kan på den andre siden tenkes at det er lettere for gutter å være mer vekslende i kontakten, i lys av at gutter tenderer til mer fysiske fellesaktiviteter (Maccoby, 1990).

Oppsummert kan det hende at manglende kjønnsforskjeller innen gruppene i barnehagealder skyldes at jevnaldrende er mindre oppmerksomme på de tilbaketrukne barna ved denne alderen. Alternativt kan årsaken ligge i at endrede samhandlingsmønstre over tid fører til at konsekvensene av å være sosialt tilbaketrukket jente eller gutt endrer seg. I takt med at jevnaldrende blir mer oppmerksomme på tilbaketrekningen og at samhandlingsmønstrene øker i kompleksitet og blir mer kjønns spesifikke, øker graden av emosjonelle vansker for de sosialt uinteresserte, og kjønnsforskjeller innen undergruppene oppstår.

I det følgende vil kjønnsforskjellen innad i sjenanse- og sosial uinteressegruppene i forhold til grad av emosjonelle vansker, bli diskutert i lys av mulige reaksjoner som kan komme fra kjønns spesifikke forventninger hos foreldre, jevnaldrene og lærere.

KJØNNSBETINGET REAKSJON FRA OMGIVELSENE OVERFOR SJENANSE OG SOSIAL UINTERESSE

Funnet som peker mot at man i sjenansegruppen finner en kjønnsforskjell hvor gutter utviser høyere grad av emosjonelle vansker enn jenter, har tidligere blitt attribuert til at sjenanse er mindre sosialt akseptert for gutter enn for jenter (Rubin & Coplan, 2004). Dette kan forstås i lys av at både jevnaldrende, skolen og foreldre er med på å gi barnet orienteringer om hva som er passende sosial atferd.

Foreldres reaksjoner

En måte å forstå disse forskjellene på kan altså være gjennom omgivelsens reaksjon på den sosial tilbaketrukkne atferden. En studie¹ som har sett på hvordan ulike følelser behandles av far og mor avhengig av barnets kjønn, fant at reaksjonene overfor barnets emosjonelle uttrykk av angst eller frykt, viser mer aksept når barnet er jente (Garner, Robertson, & Smith, 1997; Root & Rubin, 2010). Dette kan bety at sjenerte gutter blir møtt med mindre aksept for følelsene sine og får mindre hjelp til regulering. Manglende aksept kan dermed virke inn som en sårbarhetsfaktor for utvikling av emosjonelle vansker. Det kan være at foreldres toleranse for gutters emosjonelle vansker er større tidlig i utviklingen, men at det blir vurdert som mer avvikende fra normen etter hvert som barnet blir eldre. Foreldre atferd, holdninger og tanker om hva som er foretrukket atferd, vil variere mellom kjønnene, og hva som er akseptabelt for kjønn innad i en kultur, vil variere.

Kjønnsespesifikke forventninger og sosial tilpasning

De instruksene man får fra omverden om kjønnsroller, kan bli internalisert i individet og gjøre at barnet vil regulere sin atferd etter dette (Bussey & Bandura, 1999). Når andre ikke fremviser atferd synkront med internaliserte forventninger, kan dette skape reaksjoner. Internaliserte forventninger kan også gjøre at barnet selv kan betrakte sin egen atferd som motstridende til sin hva som forventes. Sett gjennom Thomas og Chess gjensidige tilpasningsmodell ("Goodness – of – fit") (1987), vil grunnlaget for tilbakemeldingen barnet får, komme fra barnets "fit" med krav fra sosiale komponenter i konteksten. Kanskje reflekterer kjønnsforskjellene forskjellige kjønnsroller. I vårt vestlige, individualistiske samfunn stilles det forventninger til at vi skal være sosiale og utadvendte. Forventningene kan

imidlertid være av ulik karakter for jenter og gutter. Kanskje er det slik at det fremdeles stilles flere krav til gutter om å være mer ekstroverte og uavhengige enn jenter. Som beskrevet innledningsvis, er de sosiale normene for gutter antatt å være mer preget av kravet om å være selvsikker og dominant, mens typiske feminine karakteristikk innebærer å være opptatt av nære relasjoner.

Ulik sosialisering for jenter og gutter

Det er vanlig at barn leker med noen fra sitt eget kjønn. Gutter seg i mellom er i mer fysisk aktivitet, mens jenter tenderer til prat i mindre grupper. Kleppe (2009) finner i sin kvalitative undersøkelse av skolebarn, at aksept blant jenter ble uttrykt ved at to holdt seg fysisk nær hverandre og snakket fortrolig sammen. Videre fant han at den sosiale normen for jenter var ”å ha en å være med”. For gutter derimot fungerte spørsmål om fysisk aktivitet, for eksempel ”hvem som var raskest”, som en introduksjon til samtale. Guttene var ofte samlet i en flokk, og den sosiale normen var forbundet med å være ”tøff” og å unngå å bli forbundet med noe ”tregt”.

I lys av disse kjønnsspesifikke forventningene og den gjensidige tilpasningsmodellen, kan det å være engstelig og sjenert være mer i strid med forventningen til gutterollen enn jenterollen. Gutter som viser sjenerte trekk blir i større grad uforlikelig med krav fra konteksten, mens sjenerte jenter ikke på lik linje representerer et brudd med forventningene. Derimot kan det å ikke være interessert i det sosiale samspillet i større grad være uforenelig med jenterollen enn gutterollen. Faren med å bryte med forventningene i samfunnet, er risikoen for avvisning og utstøtelse. Slik kan sjenanse hos gutter og sosial uinteresse hos jenter produsere negative tilbakemeldinger, som igjen kan være med på å forklare utviklingen av emosjonelle vansker.

Gutter med et lavt aktivitetsnivå

Sjenanse som er mer knyttet til redsel for evaluering av andre, vil sannsynligvis bli vekket i visse situasjoner fremfor andre. Det vil være nærliggende at slike situasjoner er der hvor andre kan gjøre seg opp et inntrykk av barnet og hvor barnets kompetanse er lav. For gutter hvor det sosiale samspillet krever fysisk aktivitet, kan det å ikke inneha fysikken eller ferdighetene forsterke sjenansen. En studie fant at dersom sjenerte gutter i tillegg hadde et lavt aktivitetsnivå, var risikoen for at de utviklet emosjonelle vansker nesten tre ganger så høy som sjenerte gutter med høyt aktivitetsnivå (Karevold et al., 2009). Tilsvarende gjaldt ikke for jenter. Det kan være at gutter med sjenanse i større grad enn jenter opplever at dette hemmer deres deltakelse i aldersadekvate aktiviteter som lagspill og lignende. Deres manglende

aktivitetsnivå blir således i dårlig samsvar med omgivelsenes krav. Årsakssammenhenger må allikevel trekkes med forsiktighet da det også er en rekke andre faktorer som kan tenkes å spille inn i forholdet mellom sosial tilbaketrekning og emosjonelle vansker.

Sosial uinteresse mer sårbart for jenter

Coplan og medarbeidere (2004) har også spekulert på om barn fortolker den sosiale uinteressen til barn som tegn på at de er lite vennlige. Dette kan gjøre at andre møter dem på en negativ måte. Man kan anta at en slik negativitet fra andre kan være mer sår, og lettere merkbar for jenter enn gutter, med tanke på ulikheter i samspill mellom kjønnene. På den andre siden fant Coplan, Girardi, Findlay og Frohlick (2007) at sosialt uinteresserte barn vurderte andres problematferd som mindre truende eller mindre negativt ladet. Dette kan bety at selv om andre responderer negativt på deres usosiale atferd, så kan de i mindre grad bli påvirket av dette.

I en studie rapporterte førskolelærere at de i større grad fremmet sosiale ferdigheter hos gutter som var sosialt uinteresserte enn ved manglende sosial uinteresse hos jenter (Arbeau & Coplan, 2007). Denne forholdsvis nye evidensen kan reflektere at førskolelærere anser gutter som er sosialt uinteresserte til å ha mer behov for oppmerksomhet enn jenter. Dette kan være et viktig moment for å forstå bakgrunnen for tendensen til at sosialt uinteresserte jenter utvikler mer emosjonelle vansker i forhold til gutter, ettersom lærere kan være en vesentlig brikke i forhold til å fange opp og rettlede barn som faller utenfor.

Oppsummering

Ulike måter å tilpasse seg miljøet på, og ulike måter miljøet møter barnet på, kan forklare forskjellen i emosjonelle vansker hos sjenerte og sosialt uinteresserte gutter og jenter. Kjønnsbetingete forventninger kan prege foreldres, læreres og jevnaldres reaksjoner overfor den sosialt tilbaketrukne atferden. Ingen enkle årsaksmekanismer kan forklare disse kjønnsforskjellene, for sannsynligvis vil mange beskyttelses - og risikofaktorer ha vært til stede over tid og i ulik form for gutter og jenter. Fordi hvert barn er komplekst sammensatt, vil mange faktorer operere samtidig og potensielt kunne bidra til tilpasning eller mistilpasning. Faktorer i familiesystemet som overbeskyttende foreldrestil, foreldres temperament, barnets temperament, og tilknytningsstil, er faktorer som kontinuerlig vil påvirke hverandre gjensidig, og som kan eskalere eller modifisere sannsynligheten for utvikling av emosjonelle vansker.

STYRKER OG BEGRENSNINGER VED STUDIEN

Denne studien er en del av det større forskningsprosjektet ”Mitt første vennskap” som er utarbeidet i et internasjonalt samarbeid mellom anerkjente forskere. En utveksling av kunnskap og erfaringer mellom forskningsgrupper, kan antas å bidra til å styrke kvaliteten av studien. Denne studien er basert på et normalutvalg som gir fortrinn for å få kunnskap om tidlige tegn som kan relateres til senere mistilpasning. Det er en fordel at barna i denne studien går i barnehagen og at man på den måten har fått mulighet til å undersøke et stort antall førskolebarn.

En annen fordel er at studien inkluderte en skala for å detekterte sosial uinteresse. Studien er derfor ett av få longitudinelle studier som har sett på forskjellen mellom to former for sosial tilbaketrekning over tid hos barn. Asendorpf (1990) peker henimot en tredje gruppe av sosial tilbaketrekning som ikke denne skalaen tar høyde for. Han fremmer muligheten for at noen barn kan ha lav motivasjon for sosial tilnærming, kombinert med en høy motivasjon for unngåelse. Han spekulerer i at denne gruppen kan være i risiko for emosjonell mistilpasning fordi den lille tilnærmingsmotivasjonen de har, er underlegen den høye unngåelsesmotivasjonen. Ettersom skalaen som denne studien benyttet, ikke har forholdt seg til den mulige eksistensen av denne gruppen, ble det gjort et forsøk på å kontrollere for denne gruppen ved å konstruere gjensidig utelukkende sosiale tilbaketrekkningsgrupper. Med det menes at hvis man fikk høye skårer på sjenanse, så måtte man også få lave skårer på sosial uinteresse, og motsatt. Dette kan ha hindret en mulighet for at barn kunne blitt vurdert som både sosialt uinteresserte og sjenerte fordi de egentlig passet best i en tredje unngåelsesgruppe. Spangler og Gazelle (2009) fant at 9 % av åtteåringer i deres studie beskrev seg selv som både sjenert og sosialt uinteressert. Dette kan bekrefte viktigheten av å konstruere utelukkende grupper som i inneværende studie.

Generaliserbarhet

For at de presenterte resultater skal kunne si noe om barn utover utvalget i denne studien, er det viktig at utvalget representerer hele populasjonen av barn i Norge. Barna ble valgt ut fra barnehager med et stort mangfold i størrelse og type. Dette styrker påliteligheten til funnene. Alle barna som deltok i denne studien, ble rekruttert gjennom barnehagen, og derav er det uvisst om de samme resultatene ville være å finne blant barn fra samme årskull som ikke gikk

i barnehage. Selv om flesteparten av barn i Norge går i barnehage, gikk kun 30 % av toåringene fra utvalgs kommunene i barnehage. Selv om toåringene utgjorde et lite antall av alle barna totalt, kan allikevel sosial seleksjon fra årskullene inn i barnehager medføre en begrensning for generaliserbarheten. Dette på bakgrunn av en studie som har vist at familier som har barn hjemme, har flere risikofaktorer enn familier som benytter gruppetilbud utenfor hjemmet (Cote, Borge, Geoffroy, & Rutter, 2008). På den andre siden øker prosentandelen etter hvert som barna blir eldre. Utvalget virker imidlertid representativt for barnefamilier flest i Norge hvor flesteparten har barna i barnehagen fra de er små. Studien hadde ingen deltakere som ikke var etnisk norske og følgelig vil det være interessant å se i hvilken grad disse funnene vil kunne generaliseres til utvalg som ikke er like etnisk homogene.

Frafall

Det var frafall av antall foreldre som fylte ut spørreskjema mellom første og siste måletidspunkt. Dette kan skyldes flytting og/eller et bevisst valg om å avbryte som kan skyldes utålmodighet, da skjemaet var forholdsvis omfattende. Hvorvidt det er systematikk i hvem som avslutter sin deltakelse i studien, kan ofte være viktig å ta i betraktning, men dette ble ikke gjort i denne studien. I inneværende studie vites det altså ikke om foreldre som valgte å delta over tre år, hadde noen karakteristikk som var annerledes fra de som ikke valgte å delta. Uansett, var som nevnt utvalget hentet fra to store kommuner med relativt like demografiske trekk som kan bety at sannsynligheten for sosial seleksjon er liten.

Normering av spørreskjema

Spørsmålene hentet fra Strengths and Difficulties Questionnaire er ikke normert for norske utvalg. Selv om skjemaet er anvendt i flere norske studier, er det en slagside at det ikke foreligger reliable og altomfattende normative data for norske forhold. Dette kan ha forårsaket den minimale variasjonen av emosjonelle vansker i studien og den lave reliabilitetskoeffisienten ved siste måletidspunkt. Selv om Child Social Preference Scale viste gode reliabilitetsmåler, er heller ikke denne normert for norske barn. Mangel på gode normative data vanskeliggjør også sammenligninger mellom ulike land og kulturer.

Oppsummert er det flere fortrinn knyttet til denne studien, som kan styrke generaliserbarheten. Det er allikevel enkelte momenter som kan begrense studiens ytre validitet. Hvorvidt noe er en styrke eller en begrensning kan være vanskelig å befest. Det er imidlertid flere forhold som bør bli tatt i betraktning ved tolkning av resultater fra denne studien.

Kun informasjon fra én kilde

Rapportering fra mødre/foreldre har vist å gi både pålitelig og valid informasjon (Rotbart & Bates, 1998), men det kan antas at flere perspektiver er det optimale. Selv om foreldre er antatt å inneha en mer nøyaktig rapportering om barnets plager enn lærere (Goodman, 2001), kunne man fått et mer fullstendig bilde ved å innlemme lærere som informanter. Goodman, Ford, Corbin og Meltzer (2004) fant at bruk av SDQ vurdert av både foreldre og lærere gav økt sensitivitet i forhold til foreldrenes vurderinger alene. En svakhet ved å bruke foreldre som informanter kan være deres begrensede mulighet for å si noe om sosial tilbaketrekning i skole- og barnehagekontekst, som her er svært relevant. Et annet moment er at barnets atferd kan påvirke foreldres subjektive oppfatninger. Som diskutert, kan foreldre reagere ulikt på sjenanse hos jenter og gutter, som igjen kan danne grunnlag for at foreldre ikke svarer på spørsmålene på samme måte for gutter og jenter. Fra en annen vinkel kan foreldres psykiske tilstand og kjennetegn ved foreldre - barn interaksjonen påvirke deres observasjoner av barnas atferd. Foreldre kan vegre seg mot å berette om høy grad av emosjonelle vansker på grunnlag av en kognitiv dissonans mellom holdning ("barnet mitt skal ha det bra") og atferd ("jeg rapporterer at barnet mitt ofte gråter") (Festinger, 1962). Dette kan gi far/mor en følelse av å være en dårlig forelder, og således føre til en bagatellisering av vanskene. En annen mulig kilde til bagatellisering av vansker, kan være at foreldre vurderer reaksjonene som normale, fordi de ser vanskene i sammenheng med søskens atferd. På den andre siden har foreldre et intraindividuell sammenligningsgrunnlag fordi de har fulgt barna gjennom hele livet. Hvordan foreldre velger å gradere barnets bekymringer, kan for eksempel bli preget av sammenligning med en baseline for hva som er "mye bekymringer" for akkurat deres barn i lys av barnets historie. Andre har funnet at når foreldre og lærere vurderer sjenanse, fremkommer det høy grad av underrapportering i forhold til når barnet selv rapporterer (Spooner & Evans, 2005). Dette bekrefter at bruk av informanter kun kan gi et konstruktivt bilde av barnet, som ikke nødvendigvis reflekterer hvordan barnet er i virkeligheten. Det å ha flere informanter gir flere bidrag til å forstå barn i sin kontekst.

Små grupper og små forskjeller

En begrensning ved denne studien er størrelsen på de konstruerte undergruppene av sosial tilbaketrekning. Selv om sosial tilbaketrekningssgruppene er større enn i mange andre studier, er de basert på et relativt lite antall personer i hver gruppe. Særlig består gutter i

sjenansegruppen (n=23) og gutter i sosial uinteressegruppen (n=23) av få deltakere. Det er derfor nødvendig å ta høyde for at resultatene kunne ha blitt annerledes dersom disse gruppene hadde vært større. Hele utvalget er basert på et normalutvalg. Når man setter en grense ut fra en prosentandel av et normalutvalg, er ikke barna nødvendigvis ”ekstreme” i sin atferd. De er heller kun minimalt mer tilbaketrukne enn majoriteten av andre barn. De resultatene som foreligger på bakgrunn av et relativt homogent normalutvalg, viser små forskjeller i emosjonelle vansker. Når utvalget som helhet har en begrenset spennvidde i emosjonelle vansker, kan en liten forskjell være nok til at det blir en statistisk signifikant forskjell. Dette kan sette spørsmålstegn ved hvorvidt viste forskjeller mellom sosial tilbaketrekningsgruppene representerer faktiske forskjeller. På en annen side kreves det økt statistisk styrke å oppnå signifikante funn når gruppene er av små størrelser, slik de er i denne studien. Å utelukke at funn kan skyldes metodologisk artefakt av metodene som er brukt, er sjeldent mulig. Samtidig kan det å påstå at funnene skyldes metodologiske svakheter, være å undergrave signifikants-testingen, som for eksempel vurderte sannsynligheten for at kjønn er en moderatoreffekt på grunn av en tilfeldighet, til å være mindre enn en prosent.

IMPLIKASJONER

PRAKTISKE IMPLIKASJONER

Psykiske vansker kan forstås ut fra stress-sårbarhetsperspektivet hvor ytre stressorer virker inn på personlig sårbarhet (Lazarus & Folkman, 1984). Sjenanse har blitt sett på som en sårbarhetsfaktor for utvikling av emosjonelle vansker. Det har i litteraturen vært fokus på at disse barna trenger hjelp til å tilpasse seg det sosiale på sin måte for å kunne kompensere for sårbarhetstrekket. Denne studien indikerer at sosial uinteresse kan være en mindre viktig risikofaktor. Det at barn leker alene, trenger ikke være bekymringsfullt i seg selv. Det er når barnets alenelek går på bekostning av sosial interaksjon, at det kan være viktig å fokusere på disse barna. Ettersom barns relasjoner til andre barn er tillagt stor betydning for barnets trivsel, kan manglende samspill med jevnaldrende, kanskje knyttes til utvikling av emosjonell mistilpasning. Funnene fra denne studien impliserer at det er viktig å ikke glemme barna som ferdes alene. Med høyde for at resultatene viste en tendens, kan jenter som er sosialt uinteresserte, befinne seg i risiko for utvikling av emosjonelle vansker over tid. Både de sjenerte og de sosialt uinteresserte barna bør imidlertid få mulighet til å bruke tilgjengelige

ressurser for å fremme positiv utvikling. De bør hjelpes til å klare å ta i bruk de ressurser som finnes, i seg selv og i andre.

Årene i barnehagen er en viktig intervensjonsarena for beskyttelse mot skjevutvikling. Det er i barnehagen at noen barn står overfor en gruppe med jevnaldrene for første gang, og den første tilpasningen til denne sosialiseringssituasjonen kan være viktig for hvordan barnet senere tilpasser seg andre grupper. Resultatene fra denne studien bekrefter at sjenanse kan oppleves som mest problematisk for gutter, og det antydes at jenter som er sosialt uinteresserte har det litt vanskeligere enn sosialt uinteresserte gutter over tid. Denne kunnskapen kan bidra til å skape økt forståelse fra foreldre og andre i barnets miljø. Når man får økt forståelse for hvordan ulike former for sosial tilbaketrekning gir ulike utslag med hensyn til emosjonelle vansker for gutter og jenter, kan dette være et argument for å gi hjelp tilrettelagt barnets kjønn. Ut ifra den aktuelle studien kan det bety at barn i barnehagen som leker alene grunnet sjenanse, kan få hjelp til å gradvis ta kontakt og nærme seg andre. De som leker alene grunnet manglende interesse, kan tenkes å profitte på organisert lek og at tilbud om dette blir lagt frem på en attraktiv måte. Med andre ord kan en innsats innebære å hjelpe sjenerte gutter til ”å våge”, og sosialt uinteresserte jenter til ”å ville” ta mer kontakt med andre barn. Dette kan være med på å øke sosial interaksjon som kan være en beskyttelse mot skjevutvikling. På den andre siden er det viktig at voksne som er rundt sjenerte barn, ikke blir overbeskyttende, ettersom studier har vist at dette kan være en opprettholdende faktor. Dette innebærer å bidra til et passende nivå av utfordringer, slik at barnet får en gradvis opplevelse av mestring som kan gjøre det mindre engstelig for sosiale situasjoner. Det gjelder å finne passende innfallsvinkler ut ifra hva som virker som den beste intervensjonen for barnet i lys av dets miljø. På grunnlag av at funnene viser små variasjoner i emosjonelle vansker er det vanskelig å vite om resultater fra denne studien har praktisk, og ikke bare teoretisk relevans. Dette blir opp til videre forskning å undersøke nærmere.

IMPLIKASJONER FOR VEIEN VIDERE

På bakgrunn av resultater fra denne studien ville det vært svært interessant å se om tendensen til kjønnsforskjeller i emosjonelle vansker innad i de ulike tilbaketrekningssgruppene forsterkes eller svekkes ettersom barna blir eldre. Dette burde undersøkes gjennom bruk av spørreskjemaer som er normerte for norske forhold, og i et stort utvalg. På bakgrunn av manglende kunnskap om utviklingen til de sosialt uinteresserte over tid i litteraturen for øvrig,

ville det vært spennende å undersøke om de sjenerte jentene får ytterligere emosjonelle vansker i senere barndom, ungdomstid.

Denne studien er en del av et større prosjekt som gir anledning til å gjøre et dypere dykk i materialet som foreligger for å utforske videre hva det kan komme av at kjønn moderer forholdet mellom ulike former for sosial tilbaketrekning og emosjonelle vansker over tid. Hvis det nå er slik som data i denne studien viser, at gutter som er sosialt uinteresserte, over tre år utvikler mindre grad av emosjonelle vansker enn jentene, kan det bety at gutter har færre vansker med å være sosialt uinteresserte. En annen mulighet er at problemene kommer til uttrykk på andre måter hos gutter. Det kan være vansker i forhold til aggresjon og vold eller andre atferdsproblemer som ikke er analysert i det foreliggende materialet. Dette er momenter som hadde vært interessant å finne ut mer om i videre forskning. Det kunne vært relevant å utforske andre modererende faktorer mellom former for sosial tilbaketrekning og emosjonelle vansker. Prososialitet, perspektivtaking, språkutvikling og vennskap kunne være svært relevante mulige modererende faktorer å utforske nærmere gjennom bruk av både lærere, foreldre og barnet selv som informanter. Det ville også vært interessant å undersøkt sjenanse, sosial uinteresse og emosjonelle vansker i forhold til ulike alderstrinn.

En ytterligere utfordring i forhold til videre forskning vil være å studere funnene fra den aktuelle studien i en transaksjonell utviklingsmodell (Sameroff, 1975), hvor man setter fokus på både den solitære atferden til barnet, og miljøfaktorer som kan betraktes som viktige for disse barna. For eksempel vil det være interessant å utforske foreldrevariabler, som overbeskyttelse og emosjonell uttrykknbarhet, som har vist seg å være essensielle trekk ved foreldre til sjenerte barn (Degnan et al., 2008). Relasjonelle faktorer som tilknytningsstil mellom foreldre og barn ville det vært svært interessant å se på ved utforskning av hvordan man kan forstå ulikheter mellom sjenanse og sosial uinteresse. Dette særlig fordi sikker tilknytning vil ha betydning for barnets kapasitet til å etablere interpersonlige relasjoner og kvaliteten av disse (Booth-LaForce & Oxford, 2008). En modell som tok for seg en rekke variabler ved barnet selv, familien og andre miljøfaktorer, vil innebære en komplisert metode, og utfordre operasjonaliseringsarbeidet på forhånd. Ikke mindre vil det være svært viktig for å forstå mer av det komplekse bildet som kan tenkes å skille disse to formene for sosial tilbaketrekning fra hverandre.

AVSLUTNING

Dersom man setter de nevnte begrensninger tilside, så bekrefter denne studien at det er essensielt å distingvere mellom sjenanse og lav grad av sosial interesse. Studien viser at uansett tilbaketrekning eller ikke, så har barna i denne studien generelt lave grader av emosjonelle vansker. Dette tatt i betraktning, viste sjenanse hos barn en sterkere samvariasjon med emosjonelle vansker, enn sosial uinteresse hos barn. Det er av funnene som er presentert et resultat som er spesielt interessant. Man finner her at kjønn modererer forholdet mellom type sosial tilbaketrekning ved ett tidspunkt og grad av emosjonelle vansker målt etter tre år. Å være sjenert gutt viser seg ut fra denne studien å være den kombinasjonen av sosial tilbaketrekning og kjønn som gir størst grad av emosjonelle vansker. Henrik Ibsen (1882) skriver i manuskriptet til teaterstykket *En folkefiende* at ”Den sterkeste mann i verden det er han som står mest alene.” (s. 261). Denne undersøkelsen bekrefter ikke Ibsens ord, men impliserer viktigheten av å fokusere på den gryende mannen som står mest alene, slik at han kanskje kan bli den sterke.

REFERANSELISTE

- Achenbach, T. M., & Dumenci, L. (2001). Advances in empirically based assessment: Revised cross-informant syndromes and new DSM-oriented scales for the CBCL, YSR, and TRF: Comment on Lengua, Sadowksi, Friedrich, and Fisher (2001). *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 69, 699-702.
- Achenbach, T. M., Edelbrock, C., & Howell, C. T. (1987). Empirically based assessment of the behavioral/emotional problems of 2- and 3- year-old children. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 15, 629-650.
- Achenbach, T. M., McConaughy, S. H., & Howell, C. T. (1987). Child adolescent behavioral and emotional-problems - implications of cross-informant correlations for situational specificity. *Psychological Bulletin*, 101, 213-232.
- Arbeau, K. A., & Coplan, R. J. (2007). Kindergarten teachers' beliefs and responses to hypothetical prosocial, asocial, and antisocial children. *Merrill-Palmer Quarterly- Journal of Developmental Psychology*, 53, 291-318.
- Asendorpf, J. B. (1990). Beyond social withdrawal - shyness, unsociability, and peer avoidance. *Human Development*, 33, 250-259.
- Asendorpf, J. B. (1991). Development of inhibited children's coping with unfamiliarity. *Child Development*, 62, 1460-1474.
- Asendorpf, J. B. (1993). Abnormal shyness in children. *Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines*, 34, 1069-1081.
- Asendorpf, J. B. (2010). Long-term development of shyness. I K. H. Rubin & R. J. Coplan (Red.), *The development of shyness and social withdrawal* (s. 131-156). New York: The Guildford press.
- Asendorpf, J. B., & Meier, G. H. (1993). Personality effects on childrens speech in everyday life - sociability-mediated exposure and shyness-mediated reactivity to social situations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 64, 1072-1083.
- Asher, J. W. (1997). The role of measurement, some statistics, and some factor analysis in family psychology research. *Journal of Family Psychology*, 11, 351-360.
- Baron, R. M., & Kenny, D. A. (1986). The moderator mediator variable distinction in social psychological-research - conceptual, strategic, and statistical considerations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 51, 1173-1182.

- Bohlin, G., & Hagekull, B. (2009). Socio-emotional development: From infancy to young adulthood. *Scandinavian Journal of Psychology*, 50, 592-601.
- Boivin, M., Hymel, S., & Bukowski, W. M. (1995). The roles of social withdrawal, peer rejection, and victimization by peers in predicting loneliness and depressed mood in childhood. *Development and Psychopathology*, 7, 765-785.
- Booth-LaForce, C., & Oxford, M. L. (2008). Trajectories of social withdrawal from grades 1 to 6: Prediction from early parenting, attachment, and temperament. *Developmental Psychology*, 44, 1298-1313.
- Bukowski, W. M. (1990). Age-differences in childrens memory of information about aggressive, socially withdrawn, and prosociable boys and girls. *Child Development*, 61, 1326-1334.
- Bussey, K., & Bandura, A. (1999). Social cognitive theory of gender development and differentiation. *Psychology Review*, 106, 676-713.
- Carpendale, J. I. M., & Lewis, C. (2004). Constructing an understanding of mind: The development of children's social understanding within social interaction. *Behavioral and Brain Sciences*, 27, 79-151.
- Carter, A. S., Briggs-Gowan, M. J., Jones, S. M., & Little, T. D. (2003). The Infant-Toddler Social and Emotional Assessment (ITSEA): Factor structure, reliability, and validity. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 31, 495-514.
- Cheek, J. M., & Buss, A. H. (1981). Shyness and Sociability. *Journal of Personality and Social Psychology*, 41, 330-339.
- Chen, X. (2010). Shyness-inhibition in childhood and adolescence: A cross-cultural perspective. I K. H. Rubin & R.J.Coplan (Red.), *The development of shyness and social withdrawal*. New York: The Guilford Press.
- Chess, S., & Thomas, A. (1987). *Know your child. An authoritative guide for today's parents*. New York: Basic Books.
- Cohen, J. (1988). *Statistical power analysis for the behavioral sciences*. Hillsdale: Erbaum.
- Cole, M., Cole, S. R., & Lightfoot, C. (2005). *The development of children*. New York: Worth Publishers.
- Coplan, R. J., Arbeau, K. A., & Armer, M. (2008). Don't fret, be supportive! maternal characteristics linking child shyness to psychosocial and school adjustment in kindergarten. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 36, 359-371.

- Coplan, R. J., & Armer, M. (2005). Talking yourself out of being shy: Shyness, expressive vocabulary, and socioemotional adjustment in preschool. *Merrill-Palmer Quarterly-Journal of Developmental Psychology*, 51, 20-41.
- Coplan, R. J., & Armer, M. (2007). A "multitude" of solitude: a closer look at social withdrawal and nonsocial play in early childhood. *Child Development Perspectives*, 1, 26-32.
- Coplan, R. J., Debow, A., Schneider, B. H., & Graham, A. A. (2009). The social behaviours of inhibited children in and out of preschool. *British Journal of Developmental Psychology*, 27, 891-905.
- Coplan, R. J., Gavinski-Molina, M. H., Lagace-Seguin, D. G., & Wichmann, C. (2001). When girls versus boys play alone: nonsocial play and adjustment in kindergarten. *Developmental Psychology*, 37, 464-474.
- Coplan, R. J., Girardi, A., Findlay, L. C., & Frohlick, S. L. (2007). Understanding solitude: Young children's attitudes and responses toward hypothetical socially withdrawn peers. *Social Development*, 16, 390-409.
- Coplan, R. J., Prakash, K., O'Neil, K., & Armer, M. (2004). Do you "want" to play? Distinguishing between conflicted shyness and social disinterest in early childhood. *Developmental Psychology*, 40, 244-258.
- Coplan, R. J., & Rubin, K. H. (1998). Exploring and assessing nonsocial play in the preschool: The development and validation of the preschool play behavior scale. *Social Development*, 7, 72-91.
- Coplan, R. J., Rubin, K. H., Fox, N. A., Calkins, S. D., & Stewart, S. L. (1994). Being alone, playing alone, and acting alone: distinguishing among reticence and passive and active solitude in young children. *Child Development*, 65, 129-137.
- Coplan, R. J., & Weeks, M. (2010a). Unsociability and the preference for solitude in childhood. I R.J.Coplan & K. H. Rubin (Red.), *The development of shyness and social withdrawal*. (s. 64 - 83). New York: The Guilford press.
- Coplan, R. J., & Weeks, M. (2010b). Unsociability in middle childhood conceptualization, assessment, and associations with socioemotional functioning. *Merrill-Palmer Quarterly-Journal of Developmental Psychology*, 56, 105-130.
- Cote, S. M., Borge, A. I., Geoffroy, M. C., & Rutter, M. (2008). Nonmaternal care in infancy and emotional/behavioral difficulties at 4 years old: Moderation by family risk characteristics. *Developmental Psychology*, 44, 155-168.

- Crozier, W. R. (2002). Shyness. *Psychologist*, 15, 460-463.
- Crozier, W. R. (2010). Shyness and the development of embarrassment and the self-conscious emotions. I K. H. Rubin & R.J.Coplan (Red.), *The development of shyness and social withdrawal* (s. 23 - 41). New York: The Guilford Press.
- Crozier, W. R., & Birdsey, N. (2003). Shyness, sensation seeking and birth-order position. *Personality and Individual Differences*, 35, 127-134.
- De Pauw, S. S. W., Mervielde, I., & Van Leeuwen, K. G. (2009). How are traits related to problem behavior in preschoolers? similarities and contrasts between temperament and personality. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 37, 309-325.
- Degnan, K. A., Henderson, H. A., Fox, N. A., & Rubin, K. H. (2008). Predicting social wariness in middle childhood: The moderating roles of childcare history, maternal personality and maternal behavior. *Social Development*, 17, 471-487.
- Egger, H. L., & Angold, A. (2006). Common emotional and behavioral disorders in preschool children: presentation, nosology, and epidemiology. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 47, 313-337.
- Ellis, S., Rogoff, B., & Cromer, C. C. (1981). Age segregation in childrens social Interactions. *Developmental Psychology*, 17, 399-407.
- Festinger, L. (1962). Cognitive dissonance. *Scientific American*, 207, 93-102.
- Findlay, L. C., Coplan, R. J., & Bowker, A. (2009). Keeping it all inside: Shyness, internalizing coping strategies and socio-emotional adjustment in middle childhood. *International Journal of Behavioral Development*, 33, 47-54.
- Findlay, L. C., Girardi, A., & Coplan, R. J. (2006). Links between empathy, social behavior, and social understanding in early childhood. *Early Childhood Research Quarterly*, 21, 347-359.
- Fox, N. A. (2004). Temperament and early experience form social behavior. *Understanding and Optimizing Human Development: From Cells to Patients to Populations*, 1038, 171-178.
- Gardner, F., & Shaw, S. D. (2008). Behavioral problems of infancy and preschool children (0-5) I M. Rutter (Red.), *Rutter's child and adolescent psychiatry* (s. 882-893). Oxford: Blackwell Publishing.
- Garner, P. W., Robertson, S., & Smith, G. (1997). Preschool children's emotional expressions with peers: The roles of gender and emotion socialization. *Sex Roles*, 36, 675-691.

- Gavinski-Molina, M. H., Coplan, R. J., & Younger, A. (2003). A closer look at children's knowledge about social isolation *Journal of research in Childhood Education*, 18, 93-104.
- Gazelle, H., & Ladd, G. W. (2003). Anxious solitude and peer exclusion: A diathesis-stress model of internalizing trajectories in childhood. *Child Development*, 74, 257-278.
- Gazelle, H., & Rudolph, K. D. (2004). Moving toward and away from the world: social approach and avoidance trajectories in anxious solitary youth. *Child Dev*, 75, 829-849.
- Gilliom, M., & Shaw, D. S. (2004). Codevelopment of externalizing and internalizing problems in early childhood. *Development and Psychopathology*, 16, 313-333.
- Goodman, R. (1997). The strengths and difficulties questionnaire: A research note. *Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines*, 38, 581-586.
- Goodman, R. (2001). Psychometric properties of the strengths and difficulties questionnaire. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 40, 1337-1345.
- Goodman, R., Ford, T., Corbin, T., & Meltzer, H. (2004). Using the Strengths and Difficulties Questionnaire (SDQ) multi-informant algorithm to screen looked-after children for psychiatric disorders. *European Child & Adolescent Psychiatry*, 13, 25-31.
- Goodman, R., & Scott, S. (1999). Comparing the strengths and difficulties questionnaire and the child behavior checklist: Is small beautiful? *Journal of Abnormal Child Psychology*, 27, 17-24.
- Harrist, A. W., Zain, A. F., Bates, J. E., Dodge, K. A., & Pettit, G. S. (1997). Subtypes of social withdrawal in early childhood: Sociometric status and social-cognitive differences across four years. *Child Development*, 68, 278-294.
- Heiervang, E., Stormark, K. M., Lundervold, A. J., Heimann, M., Goodman, R., Posserud, M. B., et al. (2007). Psychiatric disorders in Norwegian 8-to 10-year-olds: An epidemiological survey of prevalence, risk factors, and service use. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 46, 438-447.
- Henderson, H. A., Marshall, P. J., Fox, N. A., & Rubin, K. H. (2004). Psychophysiological and behavioral evidence for varying forms and functions of nonsocial behavior in preschoolers. *Child Development*, 75, 251-263.
- Heyerdahl, S. (2003). SDQ - Strength and difficulties questionnaire: En orientering om et nytt spørreskjema for kartlegging av mental helse hos barn og unge, brukt i UNGHUBRO, OPPHED og TROFINN. *Norsk Epidemiologi*, 13, 127-135.

- Hymel, S., Rubin, K. H., Rowden, L., & Lemare, L. (1990). Childrens peer relationships - longitudinal prediction of internalizing and externalizing problems from middle to late childhood. *Child Development*, 61, 2004-2021.
- Ibsen, H. (1882). En folkefiende. I H. Ibsen. (1995). *Samlede verker* (s.261). Oslo: Gyldendal Norsk forlag.
- Janson, H., & Mathiesen, K. S. (2008). Temperament profiles from infancy to middle childhood: Development and associations with behavior problems. *Developmental Psychology*, 44, 1314-1328.
- Kagan, J. (1997). Temperament and the reactions to unfamiliarity. *Child Development*, 68, 139-143.
- Kagan, J., Reznick, J. S., Clarke, C., Snidman, N., & Garciacoll, C. (1984). Behavioral-Inhibition to the Unfamiliar. *Child Development*, 55, 2212-2225.
- Kaiser, H. (1974). An index of factorial simplicity. *Psychometrika*, 39, 31-36.
- Karevold, E., Roysamb, E., Ystrom, E., & Mathiesen, K. S. (2009). Predictors and pathways from infancy to symptoms of anxiety and depression in early adolescence. *Developmental Psychology*, 45, 1051-1060.
- Kleppe, R. G. (2009). *Spidermankjole! - en diakron sammenligning av kjønns betydning i barns relasjoner i to kvalitative barnehagestudier*. Masteroppgave, Univeristet i Oslo, Oslo.
- Kristiansen, M., & Gravdal, T. (2008). Sjenanse og vennskap - betydningen av språk, perspektivtaking og prososialitet. En studie av 597 barn i 33 barnehager. Hovedoppgave, Universitetet i Oslo, Oslo.
- Ladd, G. W. (1999). Peer relationships and social competence during early and middle childhood. *Annual Review of Psychology*, 50, 333-359.
- Lazarus, R. S., & Folkman, S. (1984). *Stress, Appraisal, and Coping*. New York: Springer.
- Lerner, R. M. (2002). *Concepts and theories of human development*. New Jersey: Lawrence Erlbaum.
- Leary, M. R., Herbst, K. C., & McCrary, F. (2003). Finding pleasure in solitary activities: desire for aloneness or disinterest in social contact? *Personality and Individual Differences*, 35, 59-68.
- Lemery, K. S., Essex, M. J., & Smider, N. A. (2002). Revealing the relation between temperament and behavior problem symptoms by eliminating measurement confounding: Expert ratings and factor analyses. *Child Development*, 73, 867-882.

- Lewinsohn, P. M., Gotlib, I. H., Lewinsohn, M., Seeley, J. R., & Allen, N. B. (1998). Gender differences in anxiety disorders and anxiety symptoms in adolescents. *Journal of Abnormal Psychology, 107*, 109-117.
- Luby, J. L., Heffelfinger, A. K., Mrakotsky, C., Hessler, M. J., Brown, K. M., & Hildebrand, T. (2002). Preschool major depressive disorder: Preliminary validation for developmentally modified DSM-IV criteria. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry, 41*, 928-937.
- Maccoby, E. E. (1990). Gender and Relationships - a Developmental Account. *American Psychologist, 45*, 513-520.
- Marvin, R., Cooper, G., Hoffman, K., & Powell, B. (2002). The Circle of Security project: attachment-based intervention with caregiver-pre-school child dyads. *Attachment & Human Development, 4*, 107-124.
- Mathiesen, K.S., & Jansen, H. 2010. Temperamentsprofiler i barnealderen. Utvikling og sammenhenger med problematferd. I V.Moe, K. Slinning og M. Bergum Hansen. *Håndbok i sped og småbarns psykiske helse*. (s.248 -268). Oslo: Gyldendahl Norsk forlag.
- Nelson, L. J., Rubin, K. H., & Fox, N. A. (2005). Social withdrawal, observed peer acceptance, and the development of self-perceptions in children ages 4 to 7 years. *Early Childhood Research Quarterly, 20*, 185-200.
- Obel, C., Heiervang, E., Rodriguez, A., Heyerdahl, S., Smedje, H., Sourander, A., et al. (2004). The Strengths and Difficulties Questionnaire in the Nordic countries. *European Child & Adolescent Psychiatry, 13*, 32-39.
- Oh, W., Rubin, K. H., Bowker, J. C., Booth-LaForce, C., Rose-Krasnor, L., & Laursen, B. (2008). Trajectories of social withdrawal from middle childhood to early adolescence. *Journal of Abnormal Child Psychology, 36*, 553-566.
- Park, S. Y., Belsky, J., Putnam, S., & Crnic, K. (1997). Infant emotionality, parenting, and 3-year inhibition: Exploring stability and lawful discontinuity in a male sample. *Developmental Psychology, 33*, 218-227.
- Parker, J. G., & Asher, S. R. (1987). Peer relations and later personal adjustment - are low-accepted children at risk. *Psychological Bulletin, 102*, 357-389.
- Root, A. K., & Rubin, K. H. (2010). Gender and parents' reactions to children's emotion during the preschool years. *New Directions for Child and Adolescent Development, 2010*, 51-64.

- Rotbart, M. K., & Bates, J. E. (1998). Temperament. I W. Damon & N. Eisenberg (Red.), *Handbook of child psychology* (s. 105-176). New York: Wiley.
- Rubin, K. H. (1982). Nonsocial play in preschoolers - necessarily evil. *Child Development*, 53, 651-657.
- Rubin, K. H. (1993). *The waterloo longitudinal project - correlates and consequences of social withdrawal from childhood to adolescence*. Hillsdale: Lawrence Erlbaum.
- Rubin, K. H., & Asendorpf, J. B. (1993). Social withdrawal, inhibition, and shyness in childhood - conceptual and definitional issues. I K.H. Rubin & J. B Asendorpf (Red.), *Social Withdrawal, Inhibition, and Shyness in Childhood* (s. 3-17). New Jersey: Lawrence Erbalum.
- Rubin, K. H., Burgess, K. B., & Hastings, P. D. (2002). Stability and social-behavioral consequences of toddlers' inhibited temperament and parenting behaviors. *Child Development*, 73, 483-495.
- Rubin, K. H., & Coplan, R. J. (2004). Paying attention to and not neglecting social withdrawal and social isolation. *Merrill-Palmer Quarterly-Journal of Developmental Psychology*, 50, 506-534.
- Rubin, K. H., Coplan, R. J., & Bowker, J. C. (2009). Social Withdrawal in Childhood. *Annual Review of Psychology*, 60, 141-171.
- Rubin, K. H., Hastings, P. D., Stewart, S. L., Henderson, H. A., & Chen, X. (1997). The consistency and concomitants of inhibition: some of the children, all of the time. *Child Dev*, 68, 467-483.
- Rubin, K. H., Hymel, S., & Mills, R. S. (1989). Sociability and social withdrawal in childhood: stability and outcomes. *Journal of Personality*, 57, 237-255.
- Sameroff, A. (1975). Transactional Models in Early Social-Relations. *Human Development*, 18, 65-79.
- Schmidt, L. A., & Buss, A. H. (2010). Understanding shyness. Four questions and four decades of research. I K. H. Rubin & R.J.Coplan (Red.), *The development of shyness and social withdrawal* (s. 23 - 41). New York: The Guilford Press. .
- Spangler, T., & Gazelle, H. (2009). Anxious solitude, unsociability, and peer exclusion in middle childhood: a multitrait-multimethod matrix. *Social Development*, 18, 833-856.
- Spinrad, T. L., Eisenberg, N., Harris, E., Hanish, L., Fabes, R. A., Kupanoff, K., et al. (2004). The relation of children's everyday nonsocial peer play behavior to their emotionality, regulation, and social functioning. *Developmental Psychology*, 40, 67-80.

- Spooner, A. L., & Evans, M. A. (2005). Hidden shyness in children: Discrepancies between self-perceptions and the perceptions of parents and teachers. *Merrill-Palmer Quarterly-Journal of Developmental Psychology*, 51, 437-466.
- Sroufe, L. A., Egeland, B., & Carlson, E. (1999). One social world: the integrated development of parent-child and peer relationships. I W. A. Collins & B. Laursen (Red.), *Relationships as developmental contexts* (s. 238 - 259). New Jersey: Lawrence Erlbaum.
- Statistisk sentralbyrå (2010). 7: *Folkemengde, etter kjønn, alder og kommune. 1 januar 2010 Oppland*. Hentet 10 august, 2010 fra <http://www.ssb.no/folkemengde/tab-2010-03-11-07.html>
- Sterba, S., Egger, H. L., & Angold, A. (2007). Diagnostic specificity and nonspecificity in the dimensions of preschool psychopathology. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 48, 1005-1013.
- StevensonHinde, J., & Glover, A. (1996). Shy girls and boys: A new look. *Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines*, 37, 181-187.
- The Smiths (1986). *Ask*. London: Rough Trade.
- Torgersen, A. M., & Kringlen, E. (1978). Genetic aspects of temperamental differences in infants: A study of same-sexed twins. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 17, 433-444.
- Tracy, J. L., & Robins, R. W. (2004). Putting the self into self-conscious emotions: A theoretical model. *Psychological Inquiry*, 15, 103-125.
- Troop-Gordon, W., & Ladd, G. W. (2005). Trajectories of peer victimization and perceptions of the self and schoolmates: Precursors to internalizing and externalizing problems. [Article]. *Child Development*, 76, 1072-1091.
- Van Roy, B., Groholt, B., Heyerdahl, S., & Clench-Aas, J. (2006). Self-reported strengths and difficulties in a large Norwegian population 10-19 years - Age and gender specific results of the extended SDQ-questionnaire. *European Child & Adolescent Psychiatry*, 15, 189-198.
- Vasa, R. A., Carlino, A. R., & Pine, D. S. (2006). Pharmacotherapy of depressed children and adolescents: Current issues and potential directions. *Biological Psychiatry*, 59, 1021-1028.
- VFB, Voksne for Barn, *Barn i Norge*. Hentet 5.august 2010, fra VFB http://www.vfb.no/xp/pub/venstre/rod/publikasjoner/barn_i_norge237689.

Williams, L. R., Degnan, K. A., Perez-Edgar, K. E., Henderson, H. A., Rubin, K. H., Pine, D. S. et al. (2009). Impact of behavioral inhibition and parenting style on internalizing and externalizing problems from early childhood through adolescence. *J Abnorm Child Psychol*, 37, 1063-1075.